

שער שני

מלחמת העצמאות ושיחות שביתת הנשק

נובמבר 1947 – מרס 1949

אל גזודים 1, 2 ו-3 של חטיבת הראל

חולדה, מטה הראל, 19 באפריל 1948

הרקע למסמך שלפנינו הוא המערכה לפתיחת הדרך לירושלים בחודשי החורף והאביב של שנת 1948. בראשית אפריל יצאה ה"הגנה" למבצע "נחשון", שנועד לפתוח את הדרך לירושלים, לאחר שנחסמה כמעט כליל על ידי התקפות של כוחות ערביים מן הכפרים ששלטו על הדרך. היה זה המבצע הראשון במלחמת העצמאות שהתבסס על ריכוז כוח צבאי גדול, והוא היה ציון דרך חשוב בחשיבה הצבאית במלחמה זו. במהלך המבצע השתלטו הכוחות על המשלטים בדרך לירושלים והצליחו להעביר שתי שיירות אספקה לעיר. לאחר המבצע חזרו הכוחות ליחידותיהם, והאחריות לאבטחת הדרך לירושלים ולפתיחתה למעבר שיירות הוטלה על חטיבת הראל (שנקראה בימים הראשונים חיל הראל); החטיבה הורכבה מלוחמי הגדוד הרביעי והחמישי של הפלמ"ח.

באמצע אפריל מונה רבין, שכינוי הצופן שלו היה "עמירם", למפקד החטיבה. הראל התארגנה בחולדה, ושיירה שנשלחה משם לירושלים ב־17 באפריל שבה בשלום מן העיר. מיד אחר כך הוטלו על החטיבה משימות חדשות, וזאת בצל השמועות על הקדמת יציאתם של הבריטים מן הארץ ובשל דרישתו של דוד שאלתיאל, מפקד מרחב ירושלים, לתגבר את כוחותיו בעיר.

במסגרת ההכנות למבצע "יבוס", שנועד לתפוס אזורים נרחבים במרחב ירושלים, נדרשה החטיבה לעלות בשיירה לעיר ולרכז בה את כוחותיה. רבין אמר בעדויות מאוחרות כי התנגד להחלטת המטכ"ל, הן מפני שערער על ההנחה שהבריטים יקדימו את יציאתם מהעיר, והן מפני שרצה להשלים את כיבוש הכפרים והבסיסים הערביים שבדרך לירושלים. הוא גם חשש שהשיירה לא תצליח לעשות את דרכה בשלום. מפקדו יגאל אלון אכן פנה אל המטכ"ל וביקש לדחות את משלוח השיירה, אך ערעורו נדחה והוא הורה לרבין למלא אחר פקודת המטכ"ל. ב־19 באפריל הוציא רבין את הפקודות הדרושות להעברת שיירה אזרחית לירושלים ועמה כוח הראל. פקודת מבצע מס' 7 לאבטחת השיירה מובאת כאן.

השיירה לירושלים, שמנתה כ־250–300 כלי רכב, יצאה כמתוכנן ב־20 באפריל. מכונית החלוץ של השיירה, ובה דוד בן־גוריון ויצחק שדה, מפקד מבצע "יבוס", וכן חלק מהמכוניות של השיירה הגיעו בשלום לירושלים. אך השליש האחרון של השיירה הותקף בדרך על ידי מארב גדול של יחידות ערביות, וחולץ רק לאחר שרבין הזעיק לעזרה את גדוד הפלמ"ח שישב בקריית ענבים. 15 איש נהרגו באותו יום בהתקפה ובחילוץ השיירה.

פרדה מהלוחמים בצאתם למבצע "נחשון", אפריל 1948 (צילם בנו רוטנברג)

סודי

פקודת מבצע מס' 7

ידיעות

אויב – "שם" [ערבים]

1. ואדי סאראר – עזוב.
2. ואדי מוחסין – עזובה.
3. אין ידיעות על כפר איוב ובית ג'ז.
4. בקפה בלטרון לא הייתה פעילות בימים האחרונים.
5. דיר איוב – מהכפר ירו על השיירה ב־17/4 אחר הצהריים ממקלע וכ־3 רובים, כן נורו יריות מתוך טקסי על יד הכפר, הטקסי הוחרם על ידי אנשינו.
6. הדרך בין באב אל־ואד ללטרון כמעט אינה משמשת לתנועה ערבית. רוב התנועה בין לטרון ובית מחסיר ובית ג'ברין עוברת דרך דרך צדדית מדרום לדרך הראשית. יריות נורו על השיירה בסביבות לטרון ב־17/4 מתוך שתי מכוניות משא, אנשינו השיבו אש. הערבים ברחו והמכוניות הוחרמו ונלקחו שלל.
7. בית מחסיר – עסוקה בביצורים בעיקר לצד סריס.
8. בקטע שמבאב אל־ואד עד לירושלים נורו יריות על השיירה רק מבית איכסא. אין ידיעות על ריכוזי אויב מיוחדים בכל הקטע הזה.
9. כוחותינו תקפו הלילה במגמת הטרדה את הכפרים אל־קאבאב ואל־באריה.

כוחות "יפת" [בריטניה]

1. מול דיר מוחיזין 14461366 חונה מחלקת צבא ב־4 אוהלים, אתם כ־2–3 כלי רכב ולעתים גם נושאי ברן.
2. קמפ [מחנה] לטרון – משמש מחנה מעצר לאסירים ערבים. שומרים שוטרים אנגלים וערבים ונוטרים ערבים.
3. כלי הרכב של הצבא מסתובבים לרוב בפרשת הדרכים לטרון.
4. יחידות בגודל של מחלקה שומרים בכל מקום על תחנות השאיבה בלטרון, באב אל־ואד וסריס.

כוחותינו

- החטיבה פועלת עצמאית. לרשות גדוד 1 עומדים 3 משוריינים.
 לרשות גדוד 2 – משורייניו.
 לרשות גדוד 3 – יעמדו משורייני החיל.

המגמה

לאפשר תנועה חופשית לשיירת מזון בין כפר בילו לירושלים, והחזרת מכוניות ריקות מירושלים לחולדה. יש להבטיח שליטה שלמה ומלאה לאורך הקו מתוך ידיעה שתאי המכוניות אינם משוריינים.

השיטה

גדוד 1

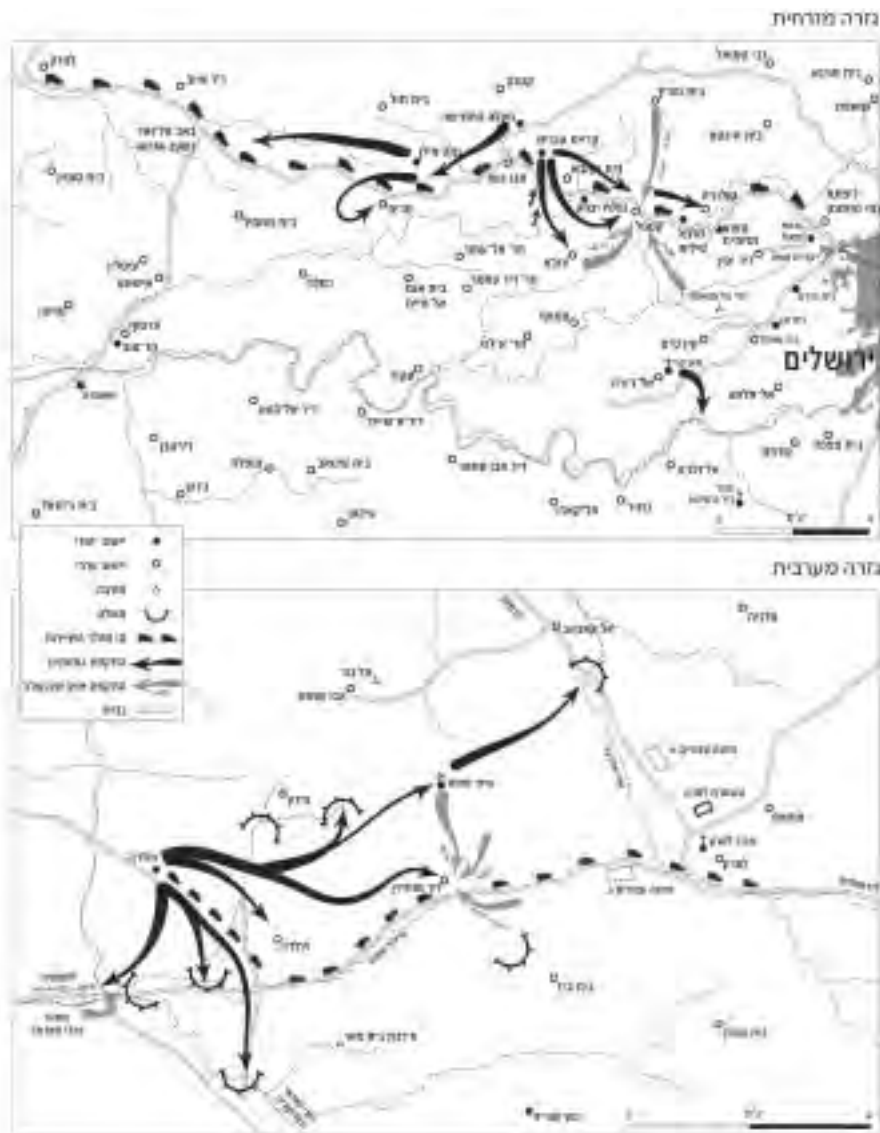
1. תעודתו להבטיח את הצטלבות הכבישים ואדי סאראר–לטרון ולאורך הכביש לטרון חולדה. יבוצע על ידי תפיסת משלטים לאורך הכביש.
2. עליו לחסום את דרכי הגישה של האויב לבסיסיו לכביש.
3. עליו להציב כוח קטן מול ואדי סאראר לכיוון מסמיה.
4. עליו לארגן עתודה גדודית במבנה זה.

- א. מחלקת משוריינים בצירוף מכונה כבדה.
- ב. פלוגה ממונעת. כוח זה ישהה בחולדה ויפעל להחלטת מפקד החיל.

גדוד 2

תפקידך להבטיח את הקטע באב אל-ואד-ירושלים בשיטה זו:

1. תפיסת משלטים בשטח בקטע הנ"ל בהתאם לשיקול המפקד הגדודי.
2. להבטיח על ידי פטרול של משוריינים את הכביש נווה אילן ועד המשמרות הקדמיים של ירושלים. כוחות אלו יעזבו את השטח לאחר עבור המאסף של השיירה בחזרה מירושלים.
3. עליך לשלוח פטרול סיור לפני צאת השיירה ביום שלישי 20/4 בשעה 04:30, מחולדה בקטע מעלה חמישה-באב אל-ואד. פטרול זה ייפגש עם פטרול הסיור של גדוד 3 בבאב אל-ואד ויחזור לבסיסו.
4. על כל בסיס בקטע הבטחה להיות במצב הכן משעת האפס ועד סיום הביצוע.
5. עליך לקבוע עתודה גדודית כוללת 2 משוריינים ופלוגה רגילה בקריית ענבים בצירוף מכונה.

מבצע "נחשון", 3-15 באפריל 1948

גדוד 3

תפקידו לספק את הליווי הצמוד בשיירה ולהוות את כוח השריון הנע.

1. עליך לצרף כיתה לכל דרג של מכוניות, כוח זה מלווה את השיירה בדרכם לירושלים וחזרה. אינם עוזבים את המכוניות במשך כל זמן הפעולה, בירושלים אינם עוזבים את מקום הפריקה בשום פנים ואופן. בשבוע עליהם להתייצב בבסיסם הקבוע.
2. עליך להבטיח על ידי כוח את הקטע חולדה ונווה אילן במשוריינים. משוריינים אלו יהוו את העתודה הראשונה והמדינית במקרה של התנגשות. כוח זה יפעל בשיטה של פטרול מחלקות בקטע הנ"ל תוך דגש של הקטע לטרון תחנת השאיבה על יד באב אל-ואד. עליך לשלוח פטרול סיור משוריין לבדיקת הדרך חולדה-באב אל-ואד בשעה 04:30 ביום 20/4. פטרול זה ייפגש עם פטרול הגדוד ה-2 בבאב אל-ואד.

שיירה

1. ארגון השיירה בשטח בין בילו לחולדה.
2. ארגון תחנת ביקורת ותחנת תיקון בחולדה.
3. הרכב השיירה לדרגים, בכל דרג 20 מכוניות. קביעת סדר ורוח התנועה, מהירות הנסיעה, הוראות במקרה של קלקול ותקלה בדרך.
4. מפקד השיירה יתאם עם הכוחות המלווים והכוח המשוריין את כל הקשור בתנועה והבטחה.
5. מפקד השיירה אחראי לשיירה ולכוחות המזוינים הצמודים אליה. לרשותו כפופים המפקדים של כוחות הליווי הצמוד.
6. יש לצייד את הנהגים בכלכלה ל-24 שעות.
7. על כל דרג של מכוניות יש למנות מפקד אחראי מבין הנהגים. עליו לדעת בדיוק לאן הוא נוסע ומהו המטען שברשותו.
8. יש לתת מספרים לכל דרג ולכל מכונית.

מנהלה

1. לצייד את הגדודים והכוחות הדרוש ללחימה ואספקה ל-24 שעות.
2. יש להכין את הרזרווה המתאימה בתחמושת מצרכים במקרה שלא סופקה נוספת לגדודים או לכוחות שיכותרו.

חבלה

1. ארגון חוליות חבלנים בכל יחידה של לוחמים כולל השיירה. בפרט בכוח השריון, לצייד יחידות אלו במכשירים מתאימים.

הנדסה

1. הכנת חומרים לתיקון הכבישים והגשרים בשיתוף עם כוחות השריון והשיירה.
2. לשלוח מחסן כלי הנדסה לבסיס גדוד 2 קריית ענבים.

קשר

התקנת רשת קשר בין הגדודים והיחידות של השריון, השיירה והבסיסים, וחיל אוויר.

שי[רות] ר[פואי]

1. התקנת תחנת עזרה ראשונה ניידת בתוך משוריין מיוחד לכך. על הרופא להימצא בתוך משוריין זה. את המשוריין תקבל מהתחבורה, יש להציב עליו דגל.
2. קביעת בסיסים לאיסוף בכל גזרה וגזרה.

ח[יל] א[וויר]

1. תצפית קבועה לאורך כביש התנועה של השיירה וביקורת תמידית על השטחים הצמודים לשם אזהרת והתראת השיירה והכוחות והשריון ומפני כוחות אויב ומחסומים.
2. פעולת קרב נגד ריכוזי האויב על ידי שימוש בפצצות ומקלעים. פקודה על הוצאת פצצות ושימוש בהם תינתן אך ורק על ידי הראל.
3. קביעת קשר וסימניהם עם היחידות והשיירה.

תחבורה

1. להכין את כל המשוריינים ולהמציא אותם לפי הפירוט הבא לכוחות:
 - (א) לשירות הרפואי – 1.
 - (ב) כל השאר לידי הגדוד ה-3.
2. לספק לגדוד 1 אמצעי תובלה כפלוגה ממונעת המשמשת עתודה.
3. לרכז דלק וחלקי חילוף בבסיס חולדה.
4. לצייד את כל הרכב המשתתף במבצע בדלק, מים וכל הדרוש לו.

אברי [אלעד]

אחראי לפריקת המכוניות בירושלים ארגון לקראת היציאה בחזרה לחולדה.
כמו כן אחראי הוא לכך שכל הכוחות כולל נהגים מכוניות וכוחות הליווי הצמוד לא יפורקו ולא יתפזרו ויוחזרו מאורגנים לבסיסם. אין לו הרשות להפקיע משוריינים או כוחות לכל שימוש אחר חוץ מפעולת "הראל" במסגרת תפקידו. הוא יקבל עד יום 19/4 בערב פירוט המטען והדרגים בשיירה (יועבר על ידי "אמון" [יוסף טבנקין]).

תוספות

על גדוד 3 לספק מחלקת משוריינים כחלוץ לפני השיירה, בדרכה הלך וחזור. מחלקה זו תעמוד לפקודת מפקד השיירה.
על אמון להעביר פקודה זו מיד עם קבלתה לאברי.

שיירה בדרך העולה לירושלים, 1948

שעת האפס

על השיירה לעבור את נקודת הביקורת ביום שלישי 20/4 בשעה 00:05. על הגדודים לתפוס את הגזרה שהוקצבה להם עד שעה 04:00, ביום שלישי 20/4.
על יחידת השריון להיות מוכנה ליציאה בתחנת הביקורת בחולדה בו ביום שעה 04:45.
פקודה ליציאת השיירה לדרך ייתן גדוד 3 בהתאם לידיעות שיקבל מפקודת הסיוור המשוריין שלו ומהאווירון.

זיהוי משוריינים

על כל מכונית משורינת של כוחותינו יש להניף דגל כחול ככפעם האחרונה ב־17/4.

מטה חיל "הראל"

עמירם

7 < מברקים אל מפקדת הפלמ"ח ("המועצה") ירושלים, 25 באפריל 1948

במברקים שלפנינו, מתוך יומן האלחוט של הפלמ"ח, מדווח רבין על פעולות הגדוד הרביעי והחמישי (חטיבת הראל) בירושלים במהלך מבצע "יבוס". תכנית המבצע הייתה להשתלט על שטחים נרחבים במרחב ירושלים, והיא התבססה על ההנחה ששליטה על צפון ירושלים היא המפתח לשליטה בעיר כולה. על כן תוכנן לכבוש בשלב הראשון של המבצע את הכפרים בית איכסא, נבי סמואל ושועפט, וכך להסיר את המצור מעל נווה יעקב ועטרות. בליל 22–23 באפריל 1948 נכבשו בית איכסא ושועפט, אולם הכוח שאמור היה לכבוש את נבי סמואל התעכב ונחשף עם אור הבוקר, ולא הצליח במשימתו. אש כבדה שירו הבריטים על התגבורת שנשלחה מבידו אל הכוחות בנבי סמואל גרמה לנפגעים רבים. כישלון כיבושה של נבי סמואל חרץ את גורל השלב הראשון של המבצע. הכוחות שכבשו את בית איכסא ושועפט נאלצו אף הם לסגת.

בשלב השני של מבצע "יבוס", בליל 24–25 באפריל, כבש הגדוד החמישי את שיח' ג'ראח במטרה לפרוץ להר הצופים. במסמך הראשון (תעודה 7) מדווח רבין על הצלחת הפעולה, אולם כוחות הראל התבססו במקום ליום אחד בלבד. הבריטים דרשו שהכוח ייסוג מן השכונה, שבה עבר מסלול הפינוי שלהם, ולאחר שפנייתם נדחתה הפגזו את הכוח והוא נאלץ לסגת.

השלב השלישי של מבצע יבוס, כיבוש דרום ירושלים, בליל 29–30 באפריל, מתואר בתעודה 9. מנזר סן סימון נכבש אמנם בקרב קצר, אך התקפת נגד ערבית כמעט הכניעה את הלוחמים; חרף מצבם הקשה הצליחו הלוחמים להמשיך ולהחזיק במנזר עד שהערבים נסוגו ותושביה הערבים של קטמון עזבו את שכונתם.

06:00

הלילה תקפו יחידות הגדוד החמישי את שיח' ג'ראח. כבשוה והוחל פיצוץ. עם בוקר תקף הצבא [הבריטי] בירות תותחים את אנשינו בחלק התחתון של השכונה. היחידה נסוגה. 25 מאנשיה נפצעו, ומובאים לבית חולים. יחידה שנייה כבשה את הבית המרכזי השולט בצפון השכונה. היחידה שהתבצרה תחזיק מעמד בבית. אבודותיה הרוג ושבעה פצועים. אני מבקש אישור לא למלא הוראות ביצוע כלפי אובייקטים שבתוכם חונה צבא.¹

עמירם

1. אלון הבריק לרבין בו ביום: "למען השם אל תפר פקודות גם אם ישלחו אתכם להילחם בצבא [הבריטי]. הפניתי את דאגתך בנידון 'להלל' [ישראל גלילין] והבטיח להתערב" (א"צ, יומן אלחוט של הפלמ"ח).

16:23 דחוף

1. שיח ג'ראח בידינו, למרות איומי הצבא להוציאנו בכוח. הננו מתבססים במקום. נפלו בידינו מקלע אחד, 5 רובים, כמות תחמושת וחומרי חבלה.
2. הכרחי באופן מידי משלוח פגזי 3 אינטש.
3. על איצ'ה [ורצמן]² להגיע מיד.

עמירם

ירושלים, 26 באפריל 1948

8 ◀ אל נחמיה רבין, תל אביב

לאבא שלום,

אני נמצא עתה בירושלים, בקשר לתפקיד שהוטל עלי; מצבי – טוב. אני גר בפנסיון יפה בבית הכרם וכעת העניינים הולכים ומסתדרים. איני יודע מתי אגיע לתל אביב אני מניח שאין הדבר קרוב. בדרך כלל אני עסוק עד למאוד ואין באפשרותי לחשוב על דברים שאינם בתחומי תפקידי. חשוב יהיה אם תוכל להמציא עבורי ידיעות על שלומך ומה ידוע לך על מצב אחותי הצעירה, אשר גם היא מנותקת במקצת מקשר אתך. אני מתאר לי שאתה כרגיל חי בדאגה גדולה, אולם אני אופטימי עד למאוד ביחס לסיכויים הקרובים, אם כי באזור בו אני נמצא יש סיכויים לסיבוכים בעיקר עם הצבא [הבריטי], הרי לגבי הערבים הנני שקט.

אתמול בערב בקשר לכיבוש שיח ג'ראח וההסתבכות עם הצבא יצא לי להיתקל עם הצבא, בקשר למשא ומתן, הם נראים לא בטוחים ביותר למרות הטנקים העצומים והתותחים שברשותם (אגב, אני לא הייתי בשיח ג'ראח, אלא הגעתי לשם עם הצבא בקשר לסיום המשא ומתן).

שלום רב לך ולהתראות בקרוב,

יצחק

2. יצחק (איצ'ה) ורצמן (אלמוג) שירת כקצין קשר בבריגדה היהודית במלחמת העולם השנייה ואחר כך בפלמ"ח. במלחמת העצמאות היה בין מקימי חיל הקשר. ומאוחר יותר מונה לקצין קשר ראשי (נובמבר 1949–אוגוסט 1954).

9 < מברקים אל יגאל ידן

ירושלים, 30 באפריל, 1 במאי 1948

06:00

הלילה תקפו יחידותינו (א) את קטמון, המנזר [סן סימון] נכבש על ידינו ופלוגה מחזיקה בו. התנגדות האויב קשה, מפעיל מכוונות כבדות. נחזיק במקום עד הלילה. אבדותינו עד כה הרוג אחד, שמונה פצועים. (ב) שני גשרים, שלושה ק"מ מזרחה מעזריה בכביש ירושלים יריחו, פוצצו על ידינו. הסביבה מוקשה, ליחידתנו ולנשקם שלום.

הכרחי לשלוח מיד אווירון להצנחת תחמושת למנזר קטמון ואוירון יכול לרדת כאן.
עמירם

00:30 דחוף

טיהור קטמון מתקדם, אין התנגדות ניכרת של האויב. אנשי "עציוני" תופסים עמדותיהם בגבולות השכונה, מחלקה אחת שלנו תושאר במנזר עד למחרת בערב. אבדותינו ארבעים ושישה פצועים, מרביתם קל. שישה הרוגים.¹ בקרב עז זה הופעלו כנגדנו משוריינים, מרגמות קלות וכבדות ותותח קל. אבדות האויב רבות. עציוני [דוד שאלתיאל] מסכים שאגייס את כל אנשי תנועות הנוער הירושלמי היוצאים להכשרה בתנאי שהדבר יאושר על ידי הכנסת [הפיקוד העליון]. אשרו.

עמירם

הקרב לכיבוש שכונת קטמון בירושלים, אפריל 1948

1. ביום המחרת הודיע רבין למפקדת הפלמ"ח על 10 הרוגים בקרב קטמון ו-80 פצועים קל מאוד (א"צ, יומן אלוט של הפלמ"ח).

10 ◀ מברק אל ישראל גילוי ("הלל")

ויגאל אלון ("סאשה")

ירושלים, 22 במאי 1948 (שעה 04:19)

חילוקי הדעות הקשים על ניהול המערכה בירושלים בין דוד שאלתיאל, מפקד חטיבת עציוני, במרחב ירושלים, לבין רבין ומפקדים בחטיבת הראל באים לידי ביטוי במברק שלפנינו בתביעתו של רבין ממפקדי הפלמ"ח לפעול מיד להחלפתו של שאלתיאל.

המצב בירושלים ובמיוחד מצב הנצורים והלוחמים בעיר העתיקה הגיע עד משבר באמצע חודש מאי. שאלתיאל, מפקד העיר, פנה ב־17 במאי 1948 אל רבין וביקשו לסייע בהצלת הרובע היהודי. בפגישת הכנה בין מפקדי שתי החטיבות פרצה מחלוקת על תכנון הפעולה ודרכי ביצועה ובמיוחד על הצעתו של שאלתיאל שכוחות הראל יבצעו פעולת הסחה בשער ציון בשעה שכוחותיו יפרצו לעיר העתיקה דרך מגדל דוד. רבין נענה לבסוף לבקשתו של שאלתיאל, ומשימת ההסחה בהר ציון הוטלה על עוזי נרקיס, סגן מפקד הגדוד הרביעי של הפלמ"ח וכוחות הגדוד שעמדו לרשותו. אף שהיו מותשים מן הפעולות הצבאיות שביצעו בשבועיים הקודמים לשם כיבוש משלטים על כביש ירושלים-תל אביב, עמדו חיילי הראל במשימה שהוטלה עליהם. בליל ה־17-18 במאי הם כבשו את הר ציון, ובבוקר הבא, 18-19 במאי, הצליחו לפרוץ את שער ציון, ובשעה 3 לפנות בוקר יצרו קשר עם נצורי הרובע היהודי. בבוקר ה־19 במאי נטשו חיילי הפלמ"ח את שער ציון, ולא המתינו לכוח מחטיבת עציוני שיבוא להחליפם. שעות ספורות לאחר מכן תפס הלגיון הערבי את השער, וניסיון נוסף לפרוץ אותו בליל ה־21-22 במאי לא צלח. כישלון תכניתו של שאלתיאל לפרוץ דרך שער יפו לעיר העתיקה, קשר לקוי בינו לבין אנשי הפלמ"ח והיעדר פיקוד מתאם בין שתי החטיבות לאחר שפורק מטה מבצע "יבוס" גרמו, כדברי רבין, ל"בזבוז" הצלחתו של הפלמ"ח ולהכרעת גורלו של הרובע היהודי – הרובע נכבש בידי הלגיון ב־28 במאי (ראו תעודה 13).

בהול

המצב בירושלים חמור מאוד. רמת רחל נעזבה על ידי אנשיה. הפלמ"ח פרץ ליהודי העיר העתיקה. בניצחון הגדול הזה בוזבז הפיקוד בעיר מחוסר כל יזמה. לא מגייס את יהודי ירושלים להתגוננות. העיר עדיין אינה מבוצרת לגמרי¹ הכרחי כוח פלמ"ח ונשק כבד הלילה והפצצת ריכוזי האויב ועריהם. הכרחי החלפת הפיקוד על העיר מיד.

עמירם

הריסות בתי קיבוץ רמת רחל לאחר קרבות מלחמת העצמאות, 1948

1. כעבור עשרים דקות ביקש רבין מיגאל ידון, ראש אגף המבצעים במטכ"ל, "להאיץ בעציוני שיגביר ויזרו את עבודות ההתגוננות והביצור". בתגובה הבריק ידון למפקדת עציוני ולמפקדת הראל כי "במצב שנוצר עליך לגייס את כל העם ולבנות ביצורים ומכשולים בעיר, בעיקר בכיוון היערכות האויב החדשה. עליך לגייס את כל כוחותיך וליצור לעצמך זרובה במגמה לבלום את התקדמות האויב הראשונה. הראל יפעל מבחוץ אל אגפי האויב. עליך למלא פקודה זו מיד. כל כוחות הראל יגויסו למכה נגדית. רק כך נוכל להצליח" (א"צ, יומן אלחוט של הפלמ"ח).

11 ◀ הערת עורך: רבין משנה תפקיד במלחמה

בסוף חודש מאי 1948, לאחר כישלון שני הניסיונות של חטיבה 7 לכבוש את לטרון (מבצעי "בן נון" א רב), הוחלט להקים מסגרת על-חטיבתית בפיקודו של האלוף דוד מרכוס ("מיקי סטון"). יגאל אלון העביר לאזור המרכז את חטיבת יפתח, שלחמה בגליל, ומסר את הפיקוד עליה לידי שלמה (מולה) כהן. אלון התמנה לסגנו של מרכוס.

רבין העביר בראשית יוני את הפיקוד על חטיבת הראל ליוסף טבנקין, והתמנה לסגנו של מפקד הפלמ"ח, יגאל אלון, הן בתפקידו הקרבי כמתאם הפעולות בגזרת לטרון והן כמפקד הפלמ"ח.

יגאל אלון (במרכז) עם יצחק ורחל רבין

26 ביוני 1948 (שעה 15:25)

12 ◀ מברק אל חטיבת יפתח, סרפנד

המברק שלפנינו הוא אחת מהוראות הפעולה הצבאיות הקשורות בפרשת אניית הנשק של האצ"ל "אלטלנה" ובפירוק ארגון האצ"ל מנשקו בימי ההפוגה הראשונה. ב־1 ביוני 1948, עם הקמת צה"ל, נחתם הסכם על פירוק האצ"ל ושילוב אנשיו בגדודים מיוחדים בחטיבות צה"ל. ההסכם כלל סעיף בדבר הפסקת פעולות רכש נפרדות של האצ"ל בחוץ לארץ והעברת מקורות הנשק לידי צה"ל, אך הוא לא חל על ירושלים.

ב־19 ביוני הגיעה לחופי הארץ האנייה "אלטלנה" עמוסת נשק שרכש האצ"ל באירופה. שר הביטחון ובכירי המטכ"ל הסכימו בדיעבד לבואה של האנייה לארץ, אך תבעו שהנשק שבבטנה יימסר כולו לצה"ל. ראשי האצ"ל דרשו שהנשק יאוחסן במקומות מסוימים, שיישמרו במשותף על ידי חיילי אצ"ל וצה"ל, ויימסר בבוא העת לגדודי הארגון בצבא. הם דרשו גם שחמישית מן הנשק תוקצה לירושלים. בפגישות שהתקיימו ערב עגינתה של האנייה הסכימו שר הביטחון וראשי המטכ"ל להיענות לדרישה להקצות חמישית מן הנשק לירושלים, אך תבעו בתוקף שכל הנשק יימסר לצה"ל, ושגדודי האצ"ל יצוידו ככל הגדודים בצבא.

המשא ומתן בין ראשי האצ"ל לבין נציגי הממשלה הלך והסתבך ביומיים שלאחר בואה של "אלטלנה", והוא הסתיים באלימות ובאבדות בנפש – ב־22 ביוני הופגזה האנייה בידי כוחות צה"ל וטובעה מול חוף תל אביב. בעקבות ההפגזה החלו חילופי אש בתל אביב בין אנשי אצ"ל, שחלק מהם נטשו את יחידותיהם, לבין חיילי צה"ל. במטכ"ל הוכרז מצב חירום, ובהנחייתו של בן-גוריון הורה ראש אגף המטה הכללי יגאל ידין לפנות בוקר ב־23 ביוני לכל מפקדי החטיבות בצה"ל לתפוס ולהחרים את המתקנים הצבאיים והמטות של האצ"ל, לאסור את האנשים הנמצאים בהם ולירות בכל המתנגד למאסר, וכן לאסור את מפקדי הגדודים של האצ"ל, לפרק את הגדודים מנשקם ולהחזיק את אנשיהם במעצר.

יגאל אלון התמנה למפקד הפעולה (מבצע "טיהור"), והורה ליוסף טבנקין, מפקד חטיבת הראל, ששהתה באותם ימים במחנה סרפנד, לפרק את גדוד 57 של האצ"ל, שצורף לחטיבת גבעתי ושהה באותו מחנה. לאחר שהודיע לאלון על תפיסת מחסני הנשק של האצ"ל בסרפנד הבריך טבנקין לקצין המבצעים של הפעולה, יצחק רבין, ושאל בבהילות כיצד לנהוג באנשים שנתפסו. ברוח הוראתו של ידן שיגר רבין לטבנקין את ההודעה האלחוטית הבאה: "יש לרכזם במקום אחד סגור ולהבטיח שמירה קפדנית עם הוראות ברורות לפתיחת אש במקרה של ניסיונות בריחה" (א"צ, 661/69/50). אך כבר ביום המחרת, 24 ביוני, לאחר שהושלמו הפעולות להחרמת הנשק של אנשי האצ"ל ומעצר אנשיהם במקומות השונים, הורה ידן לכל החטיבות בצה"ל, פרט לחטיבת עציוני, ששהתה בירושלים, להפסיק את כל הפעולות נגד האצ"ל (א"צ, 959/49/304)

בשלב זה החל האצ"ל להעביר לוחמים חמושים של הארגון לירושלים כדי לחזק את אחיזתו בעיר, שכבר היה לו בה בסיס צבאי חזק. הארגון ביקש לכבוש את העיר העתיקה ולהבטיח את צירופה של ירושלים למדינת ישראל. המטכ"ל התנגד בכל תוקף להעברת הלוחמים לירושלים ולחזיקו כוחו של האצ"ל בעיר. ברוח זו הורה ידן ב-24 ביוני לעצור את אנשי האצ"ל הנעים לירושלים, לפרק את נשקם ולהחרים את כלי הרכב שלהם, והתיר "להפעיל נשק בלתי בררה". ב-26 ביוני קיבל רבין מאגף מבצעים התראה על כוח של אצ"ל הנמצא ברחובות, והוא העביר את תוכנה של התראה זו במברק שלפנינו.

בהול.

רצוף כאן תזכיר שקיבלנו מהאג"ם. נודע לנו על שני גדודים של הגסקוונים [חברי האצ"ל] המתרכזים ברחובות על מנת להגיע על נשקם לירושלים. ייתכן שיעקפו כמה משלטים. עשו למען מנוע את מעברם. האם יש באפשרותכם לעשות זאת?¹

עמירם

האנייה "אלטלנה" בוערת מול חוף תל אביב, 22 ביוני 1948

1. בסופו של דבר הצליחו למעלה מ-100 לוחמים של האצ"ל להגיע לירושלים.

13 ◀ דברים בישיבת ועדת החמישה

הקריה תל אביב, 4 ביולי 1948

ועדת החמישה, שלפניה מסר רבין את העדות המובאת כאן, מונתה על ידי הממשלה הזמנית ב־2 ביולי 1948, בעקבות מחלוקת חריפה בין דוד בן־גוריון לבין הפיקוד הגבוה של צה"ל על שורה של מינויים במטכ"ל ובפיקודי החטיבות השונות. חברי הוועדה היו השרים יצחק גרינבוים (יושב ראש), פנחס רוזנבליט, משה שפירא, משה שרתוק ואהרון ציזלינג.

הניסיון של בן־גוריון לכפות על המטכ"ל מינויים שלא היו מקובלים עליו היה חלק מסבך יחסיו עם ראשי האגפים בצה"ל במהלך מלחמת העצמאות, במיוחד בקשר לסילוקו של ישראל גלילי מתפקיד ראש המטה הארצי (רמ"א). בתגובה על הוראתו של בן־גוריון לבצע את המינויים התפטרו שלושה מחברי המטכ"ל. גם גלילי, שלאחר ביטול משרת הרמ"א המשך לפעול ללא הגדרת תפקיד במסגרת המטה הכללי, שלח לרמטכ"ל יעקב דורי, ששכב חולה בחיפה, מכתב התפטרות מריר ומלא ביקורת על בן־גוריון. הוא שיגר העתק של המכתב לבן־גוריון ולחברי הממשלה. בן־גוריון ראה במכתבי ההתפטרות "מרד פוליטי" בצבא וניסיון של "מפלגת הפועלים המאוחדת" (מפ"ם) להשתלט עליו, והניח את הנושא על שולחן הממשלה. הממשלה הקימה את ועדת החמישה והסמיכה אותה למצוא סידור שיאפשר את המשך ניהול המלחמה בצורה הטובה ביותר.

הוועדה קיימה את ישיבותיה בימים 3 עד 6 ביולי, וגלילי ובן־גוריון השתתפו בכל הדיונים. הוועדה שמעה משורה של מפקדים בכירים בצה"ל שהעידו לפניו על חילוקי דעות בעניין אופיים הפוליטי של המינויים בצבא, על העדפתם של קצינים ששירתו בצבא הבריטי על פני קצינים ששירתו ב"הגנה" וגם ביקורת על כמה מהחלטותיו של בן־גוריון במהלך המלחמה. נוסף על כך הועלו בפניה שאלת מעמדו של הפלמ"ח, נושא בעיות המשמעת בצבא וסוגיית האחריות לתוצאות המערכה בירושלים ובקרבות לטרון.

בישיבות הוועדה ב־3 וב־4 ביולי השמיעו מפקד חטיבת עצינוני, דוד שאלתיאל, ומפקד חטיבת הראל, יצחק רבין, את גרסאותיהם על הפריצה לרובע היהודי ונטישת שער ציון.

הצעות הוועדה לצמצם את סמכויותיו של בן־גוריון, לדחות את רשימת מינויו החדשים ולתמוך במינוי גלילי לסגן שר הביטחון לענייני הצבא, לא התקבלו על דעתו של בן־גוריון, והוא מיהר להודיע לה, עוד לפני שסיימה לנסח את מסקנותיה, על החלטתו להתפטר מתפקידיו.

החלטתו הקיצונית, ימים ספורים לפני תום ההפוגה, שינתה בבת אחת את המצב. איש מהקצינים, כולל גלילי, לא היה מוכן לקבל את האחריות לניהול המלחמה. הקצינים המתפטרים חזרו בהם מהתפטרותם, והממשלה קיבלה את התנאים שהציב בן־גוריון לחזרתו מהתפטרותו. הממשלה החליטה אמנם על הקמת קבינט ביטחוני מצומצם בן חמישה שרים (ולא שלושה כפי שדרש בן־גוריון), אך למעשה גנזה את מסקנות הוועדה. גלילי חדל כעבור זמן קצר מפעילותו במסגרת המטה הכללי ופרש לביתו.

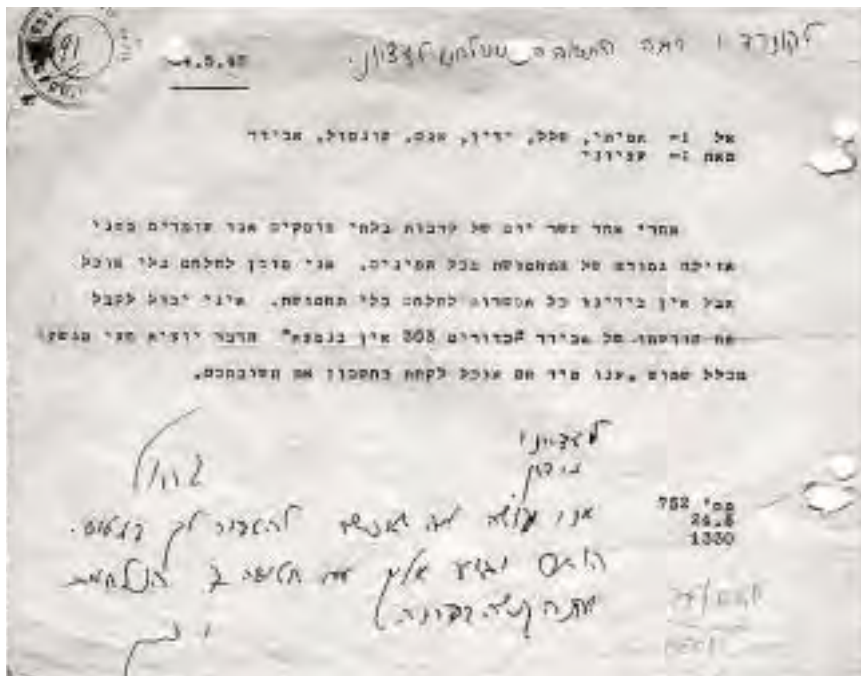
במידה שיש פיקוד על שתי חטיבות, יש אפשרות של תיאום ואין אפשרות של פיקוד.¹ דומני שבתחילת הפעולה היה פיקוד אחיד, היה שם יצחק שדה, הוא היה ראש מטה "יבוס", בכל אופן לא תחת לחץ תביעת פיקוד זה נעלם, איני יודע מדוע הוא הוסר, אני חושב שהעניין היה חשוב אותו הזמן. לא אני תבעתי את הסרת הפיקוד מעלי ומעל דוד שאלתיאל. אני חושב שאסור היה למנות את דוד ש[אלתיאל] כנותן הפקודות, כי הוא היה אחראי רק לעיר, אם היו כישלונות צבאיים או לא, קשה להגיד כך, כי אם ייאמר איזה דבר, צריך להוכיח אותו, ולשם זה צריכים לגולל את כל פרשת הגנת ירושלים, בכל אופן הוא לא הוכיח שהוא יכול להחזיק כוח נייד ולהפעיל אותו.

1. רבין השיב בעדותו על שאלות שהפנו אליו גלילי ושרתוק. גלילי ביקש ממנו (א) להציג את גרסתו על נטישת שער ציון בידי לוחמי הפלמ"ח במיוחד מול עדותו של שאלתיאל, שטען כי המערכה על העיר העתיקה נכשלה בגלל יחסים בלתי תקינים בין חטיבת פלמ"ח לחטיבת ירושלים שבאו לידי ביטוי בפרשת שער ציון (ראו הערת הפתיחה לתעודה 10); (ב) לתאר את סוג האנשים שהגיעו לעיר העתיקה מטעם חטיבת ירושלים, עד כמה היו מאומנים, ומה היה כושרם הצבאי. שרת שאל "האם היה פיקוד אחיד שתחתיו פעלו האנשים?".

בעניין פרשת העיר העתיקה – אני מוכרח לתאר מה היה הרקע. זה היה לאחר שקיבלנו הוראה מאגף המבצעים לעשות [לעסוק] בפתיחת הדרך לירושלים. זה היה לאחר קרב בית מחסיר. שני גדודים פעלו במשך 4–5 ימים, לאחר הקרב עם קאוקג'י על המשלטים, במשך 5–6 ימים נפלו אנשים רבים, קיבלנו תגבורת של שתי מחלקות מעציוני. את מצב היחידות אי אפשר לתאר, היה עומס פעולות ואחוזי אבדות גדול. שני דברים המשפיעים על כושר הלחימה, יכולת הרוח של היחידות. בקושי הצלחתי לרכז יחידה אחת למנוחה. זה היה אחד הקרבות האחרונים שלנו לאחר הקרב על המשלטים והכפרים הערביים. בסיכום כל הפעולה היו לנו 220 אבדות בנפש (הרוגים) ו־617 פצועים, כ־40 אחוז מהיחידה במשך חודש וחצי של פעולה אינטנסיבית, ללא מילוי של האבדות.

בערב, כאשר אני הייתי עסוק בקשר לפעולה והכנתה, הגיע תזכיר בהול מאת "עציוני" [שאלתיאל], שהוא מבקש שאני אגש אליו. אני שלחתי אליו את סגני איתי[אל] [עמיחי] אשר היה בירושלים. הוסבר לו מצב העיר העתיקה, ביקשו מאתנו השתתפות בפעולה אחת, שתפקידה היה כיבוש הר ציון. אני יודע אם כולכם מכירים את ירושלים. אני שהכינותי את הפעולה אמרתי, שזה יהיה נס אם אנחנו נצליח, אבל היינו מוכרחים להיענות לכוונת הפעולה הכללית שפיקד עליה "עציוני", הייתה פעולה על שער יפו וכו'. הפלוגה שלנו מילאה חלק של הפעולה, החלק הקשה ביותר. המכיר את המדרון של הר ציון יודע מה זה נקרא לכבוש את הר ציון. הסגן שלי התנגד לפעולה זו, הוא אמר שלדעתו זה הוא איבוד עצמנו לדעת. בנינו את התכנית שיהיה מינימום של איבוד אנשים, ובפעולה הצלחנו. היחידה פעלה למופת. לקחו בשבי 25–30 איש, מצאו שם בית חולים, כנראה שהערבים כלל לא חששו שאת המקום הזה יכבוש.

המקום נכבש, החזקנו בו, הייתה התקפת נגד, ביום לא קיבלנו כל מילוי, לא היו לנו יחידות במה לסייע. תבעו מאתנו להמשיך בפעולה בלילה הבא, ההתקפות ביתר המקומות נכשלו מפני סיבות אובייקטיביות, אין להאשים איש שלא הצליחו, עשו את הכול, [גם] אצ"ל לא הצליח.²

מברק ממטה חטיבת "עציוני" אל המטכ"ל, 24 במאי 1948

2. האצ"ל השתתף בהתקפה שנכשלה בשחר ה־18 במאי על שער יפו, וביום המחרת נאלץ לסגת מעמדותיו בלחץ השריון הירדני.

[ל]מחרת היום תבעו מאתנו שוב פעולה. אנחנו לא היינו בפיקוד הפעולה ובאחריות הפעולה, אך נתבענו לעזור. אמרנו שאנחנו יכולים לבצע הפעולה בכוח שלנו, ואת זאת ביצענו. נכנסנו לשער ציון, מאחורי הרובע הארמני, שהיה בידי האויב במשך תקופה ממושכת יותר, בכיוון המסגד אל-אקצה נמצא הרובע היהודי. תבעו מאתנו להחזיק במקום על מנת שיוכלו לסייע להעביר תחמושת, תגבורת באנשים והוצאת הפצועים. אמרנו שזה תפקיד קשה, זה היה לפני שפוצצנו את השער, הבינונו שאין בררה והחלטנו לנסות. יחידה זו הייתה לאחר ירידה ממשלטים, התקפנו בלילה, הבינונו שמוכרחים לעזור, החלטנו לנסות.

מפקד הפעולה היה "עציוני", לא היינו המפקדים על הפעולה, האחריות הכללית על הפעולה לא הייתה עלינו, לא הייתה עלינו כל אחריות להוצאת הפצועים, להעברת הנשק והתחמושת. כל אשר קשור לארגון הפנימי של הכוח לא היה מוטל עלינו. מאתנו נתבקש ביצוע משימה, הסברנו מה שאנחנו יכולים לעשות, ואמרנו במפורש שאנחנו נוכל להחזיק במקום עד האיר היום. אין לנו אפשרות לעמוד ביום, כי אם נעמוד ביום, נישמד שם. כמפקד מכין את הפעולה צריך אני להעריך מה הוא הכוח הדרוש להחזיק בפרוזדור זה. עשינו ניסיון ושוב הפעם הצלחנו, בגלל הכושר הגבוה של האימונים, הטוראים ושל הפיקוד. הוצאת הפצועים לא אורגנה. אישית סיפרו לי ממטה הקטע של צפון ירושלים, שהם פשוט לא האמינו שנפרוץ. קצין המודיעין סיפר לי שכנראה הנשק לא נשלח. האחריות שלנו הייתה מסויגת מלמפרע, כי לא הייתה לנו סמכות פיקודית על השותף, הפיקוד היה בידי "עציוני". התפקיד שלי היה מוסכם ומוגדר ומוגבל מראש על סמך הערכת הכוח. הוא ריכז שלוש מחלקות, הפיקוד הכללי היה בידי, הוא ריכז שתי מחלקות לא סוג א א, בעיקר חי"ם [חיל משמר], קצת משטרה צבאית, כאילו היו צריכים לכוון את תנועת הפצועים. חיכינו עד אור הבוקר, התחמושת לא הגיעה, הוצאת הפצועים לא התחילה, מזון לא היו צריכים לספק, כי היה די מזון בעיר העתיקה. החזקנו במקום ארבע שעות תחת אש קרב, ועזבנו אותו כי האיר היום. את היהודים היו צריכים להוציא מהרובע היהודי. כבסיס היו צריכים לבחור את הרובע הארמני בבניין סמוך לאזור היהודי, סמוך לשער, אז הייתה אפשרות הגנתית. בכוח שהיינו, לא הייתה אפשרות הגנתית בכוח שלנו להחזיק בפרוזדור זה. לא דיברנו על החזקת הפרוזדור, ואז האנשים שלנו התפרקו מכל אשר היה להם, חזרו אנשים עם עשרה כדורים, כל התחמושת השאירו בעיר העתיקה. הכנסנו את כל הכוח אשר הובא אלינו, לעתים היינו צריכים להכניסו בכוח הנשק, והוכנסו עוד אנשים מהמשטרה הצבאית.

הודענו שסיימנו את תפקידנו. ברגע האחרון כנראה פנה "עציוני" בבקשה להחזיק במקום. לפי יחסי הכוחות לא הייתה אפשרות להחזיק במקום, זה היה סיכוי רציני לאיבוד היחידה. החזקנו בהר ציון במשך 40 שעה של פעולה ללא הפסקה, לאחר קרב של 7-10 ימים על המשלטים. האנשים נרדמו ליד הנשק, האנשים נרדמו בשעת ההתקפה, לא הייתה להם כל הפוגה, לא קיבלנו כל תוספת להחזקת הר ציון. זו היא פרשת הר ציון.

לוחמים בעמדה בהר ציון בירושלים

14 ◀ סברק אל חטיבת קרייתי

מטה מבצע "דני", 14 ביולי 1948 (שעה 01:05)

המברק שלפנינו נוגע לשלב אחרון בכיבוש לוד ורמלה במסגרת מבצע "דני". המבצע, שהחל בליל ה-9-10 ביולי 1948, היה חלק מקרבות עשרת הימים, ומטרתו הייתה לפתוח את הדרך לירושלים, להסיר את האיום על תל אביב מצד הלגיון הערבי, שישב בסביבת ערים אלה, ולהבטיח את הגישה לשדה התעופה לוד ולתחנת הרכבת בעיר. יגאל אלון התמנה למפקד המבצע, ורבין היה לקצין המבצעים שלו.

למבצע רוכז כוח רב: חטיבות הראל ויפתח, גדוד מחטיבת קרייתי וגדוד מחטיבת אלכסנדרוני, חטיבה משורינת ו"גדוד טנקים". הוא החל בכיבוש הכפרים הערביים סביב הערים, ובלילה שבין ה-10-11 ביולי בהפצצות מן האוויר על שתי הערים המאוכלסות. כתוצאה מן ההפצצות החלה מנוסת תושבים מן הערים, והיא הלכה וגברה ביומיים הבאים, כשכוחות צה"ל נכנסו אליהן. העיר רמלה נכנעה בבוקרו של ה-12 ביולי, ותושבים שלא היו יוצאי צבא הורשו לעזוב את העיר. בלוד, שלא חתמה על כניעה רשמית, נהרגו באותו בוקר בידי כוחות צה"ל 250 מאזרחי העיר, לאחר שמספר משוריינים של הלגיון שנכנסו לעיר פגעו בכוח צה"ל, ועוררו בהלה בקרבם, ובעקבות זאת התפתחו חילופי אש עם תושבים מקומיים.

לאחר אירוע זה בהתייעצות עם בן-גוריון הורה מטה מבצע "דני" למטה חטיבת יפתח בלוד כי (1) יש לסלק במהירות את התושבים מלוד בלי הקפדה על מיון הגילים. יש לכוונס כלפי בית נבאללה. על יפתח לקבוע את השיטה ולהודיע על כך למטה דני. ולמטה חטיבה 8. (2) בצע מיד" (בני מוריס, לידתה של בעיית הפליטים הפלסטינים 1947-1949, עמ' 277; ראה גם קדיש, סלע, גולן, כיבוש לוד, יולי 1948, עמ' 64-84).

בשעות אחר הצהריים של אותו יום, בלילה שאחריו וביום המחרת יצאו אלפים מתושבי רמלה ולוד את עריהם, אם מרצון ואם מאונס, חלקם ברגל וחלקם במשאיות מאורגנות של צה"ל. בימי המבצע עזבו למעלה מ-50,000 תושבי הערים הללו את בתיהם, ובשתי הערים נותרו כ-2,000 איש בלבד.

דחוף

1. ביקור הצלב האדום יתקיים ב-14.7 שעה 15:00 בבית העירייה ברמלה.
2. עליך לפנות עד אז את כל הפליטים, לסלק את גוויות ההרוגים, ולהתקין בצורה מתאימה את בית החולים.
3. אשר.

יצחק ר.

יצחק ולאה רבין, קיץ 1948

15 ◀ אל חטיבה 11 (יפתח), חזית ד

מטה חזית ד/מבצעים, 30 בספטמבר 1948

ערב ההפוגה השנייה, שהוכרזה ב־18 ביולי 1948, נותרו יישובי הנגב מנותקים כמעט לגמרי ממרכז הארץ. בקרבות עשרת הימים (9–18 ביולי) בנגב לא הצליח צה"ל לשחרר את האזור ולהבטיח את דרכי הגישה אליו. המצרים השתלטו על דרך מג'דל-פלוג'ה-בית ג'וברין ובכך שיבשו את מעבר שיירות האספקה והמזון ליישובי הנגב. באוגוסט 1948, בעת ההפוגה השנייה, חל שינוי בארגון הצבא והוקמו מפקדות של ארבע חזיתות. מפקדת חזית ד הייתה אחראית לאזור הדרום, והוטלה עליה המשימה לפרוץ אל הנגב ולהכריע את הצבא המצרי, אם כי טרם נקבע מועד לפעולה זו. יגאל אלון, מפקד הפלמ"ח, התמנה למפקד החזית, ורבין לקצין המבצעים שלה. במחצית השנייה של אוגוסט התמקם מטה החזית בפרוורי גדרה והחל להתארגן. משימתו העיקרית הייתה להכין את הכוחות לקראת ההתקפה הצפויה על המצרים. הצעד הראשון בכיוון זה היה העלאתם צפונה של שני הגדודים של חטיבת הנגב, ששהו בנגב הנצור מספר חודשים, ושהיו זקוקים להתרעננות וחופשה בארץ. הם הוחלפו באנשי חטיבת יפתח, שאמורה הייתה להתארגן לקראת המערכה הצפויה ובה בעת לבצע את משימות הביטחון השוטף בנגב, שכללו הגנה על היישובים ושמירה על עורקי התחבורה ועל קווי המים אליהם. הקושי בהעברת שיירות ממונעות לנגב עקב שליטת המצרים על דרכי הרוחב הוביל למבצע "אבק" – הטסת ציוד, אספקה ואנשים לנגב. במהלך המבצע, שהחל ב־23 באוגוסט, הוטסו אלפי טונות של מזון, ציוד ואנשים לנגב. במטוסים החוזרים עלו חיילי חטיבת הנגב לצפון, ולאחר התרעננות בנשק והוספת לוחמים התארגנו בשלושה גדודי לוחמים. במקביל נמשכה העברת לוחמים וציוד גם ברגל תוך חדירה מאובטחת בין מוצבי המצרים. האחריות להפעלת השיירה הוטלה בתחילה על חטיבת יפתח ולאחר מכן על חטיבת גבעתי.

סודי-מידי

הנידון: הורדת שיירות לנגב

למרות ההוראות הברורות שניתנו בפקודה מיוחדת מיום 19 דנא שנה זו.¹ אין הסדר קבע לעניין השיירות; ר2 השיירות האחרונות אורגנו לא בצורה מתאימה, דבר העלול להמיט אסון. הדברים שלא סודרו:

1. אין מפקד רציני וקבוע [ל]2 השיירות האחרונות שהאחריות לביצוען חלה עליכם.
2. לא הורדו מפקדי משנה בכמות שנקבעה.
3. לא הייתה קביעות בפיקוד, בכל שיירה הוחלפו המפקדים.
4. לא היה כל ציוד ש[ירות] [רפואי] אישי ויחידתי.

לפיכך כל עוד שלא תמולאנה התביעות המפורטות בפקודה המיוחדת – ונוסף לכך לא יתווספו 2 חובשים תופסק תנועת השיירות לנגב.

1. אנו נכפיל את כמות הנשק שתוקצב לרשות הבסיס העורפי האחראי לארגון וביצוע ההורדה.
2. ברצוני להעיר שהיום מחכים לירידה כ־400 איש – כולל 100 אנשי יפתח, 150 אנשי משקים החוזרים מחופשה ר־150 אנשים לתגבורת קבע למשקים.

קצין המבצעים,

י. רבין

1. הכוונה לפקודה מיוחדת ששיגר רבין לחטיבה 11 על "סדרי הורדת שיירות של הולכי רגל לנגב". בפקודה קבע בין היתר את הנהלים הבאים: האחריות לארגון ההורדה ולפיקוד בידי חטיבה 11; כל עשרה ימים תרד שיירה; חטיבה 11 תפקיע לצורך התפקיד הזה באופן קבוע: מפקד מחלקה אחד, שני מפקדי כיתות, חובש ושני קשרים. למרות האמור בפקודה לא נשמרו הנהלים, ואל שולחנו של רבין הגיעו תלונות חמורות על ליקויים בארגון ובתכנון של השיירות בליל 21–22 ובליל 25–26 בספטמבר. במיוחד התלוננו מפקד חטיבה 5 ורופא חזית ד על בעיות בפיקוד, על ציוד צבאי לקוי ועל היעדר ציוד רפואי חיוני עד כדי "זלזול באחריות כלפי ביטחון החייל" (א"צ, 2539/50/8). על רקע זה הוציא רבין את המסמך שלפנינו.

16 אל חטיבות 5 (גבעתי), 8 (שריון),

11, 12 (פלמ"ח) ומחוזות השפלה והנגב מטה חזית ד/מבצעים, 10 באוקטובר 1948

התכנון הצבאי של מבצע "יואב" ("עשר המכות") לשחרורו של הנגב מהמצור החל במהלך ההפוגה השנייה, אך הוא קיבל דחיפה מדינית עם פרסום מסקנותיו של המתווך מטעם האו"ם, הרוזן פולקה ברנדוט. ברנדוט המליץ בין היתר לתת לערבים את כל שטח הנגב מדרום לקו מג'דל-פלוג'ה-בית ג'וברין תמורת העברתו של הגליל לידי המדינה היהודית. רצח ברנדוט ב־17 בספטמבר 1948 ופרסום הדין וחשבון שלו כעבור שלושה ימים הפכו את המלצותיו לצוואה מדינית. בחוגים מדיניים בישראל גברה ההכרה שרק שינוי המצב הצבאי בשטח, מצב שעליו נשען המתווך במסקנותיו, יבטל באופן חד-משמעי את המלצותיו.

אמנם בן-גוריון התלבט באותם ימים אם להעדיף את הלחימה בדרום על המלחמה בלטרון ובסביבות ירושלים. אך לאחר שהממשלה דחתה ב־16 בספטמבר את הצעתו לפתיחת חזית במרכז, ובנסיונות שנוצרו עם פרסום המלצות ברנדוט, השתכנע שיש לרכז את המאמץ בנגב ולהכות תחילה בצבא המצרי. בביקורים שערך בחזית הדרום התרשם בן-גוריון כי הצבא מוכן לפעולה, ויועציו המדיניים העריכו באוזניו שהפעולה תקבל לגיטימציה בין-לאומית, משום שהמצרים סירבו לאפשר מעבר שיירות לנגב, וזאת בניגוד לאמור בהסכם ההפוגה. בן-גוריון החליט אפוא להביא לאישור הממשלה את התכנית הצבאית לסלק את הצבא המצרי מן הנגב. ב־6 באוקטובר אישרה הממשלה ברוב של שמונה שרים את התכנית, וכעבור יומיים הצטרף אליהם משה שרת, ששהה באותם ימים בניו יורק.

החלטת הממשלה האיצה את ההכנות למבצע "יואב". רבין, קצין המבצעים של חזית הדרום, היה פעיל בתכנון המבצע ובביצועו, והוא חתום על פקודת המבצע המובאת להלן. הפקודה נוסחה על סמך התייעצויות של מפקדי החטיבות שעתידיים היו להשתתף במבצע, והיא נידונה בישיבת מטה החזית ב־10 באוקטובר (א"צ, 1062/53/63). התפיסה הצבאית שהנחתה את תכנון המבצע, כפי שהגדירה רבין, וכפי שמשתקף בפקודה, הייתה שיש לרכז את עיקר המאמץ בשלבים הראשונים בהשמדת הצבא המצרי ולא בתפיסת שטחים, זאת בהנחה שכיבוש השטחים יהיה פועל יוצא של שבירת הכוח המצרי.

מבצע "יואב" החל ב־15 באוקטובר. שתי משאיות נשלחו לנגב בתקווה שהמצרים יפריעו להן לעבור ויספקו עילה לפתוח במבצע, אך הדבר לא התרחש, ולכן ביימונוסעי השיירה פיצוצים שהציתו את האש, וכך הביאו לפתיחת המבצע. המבצע הסתיים ב־22 באוקטובר, כשנכנסה לתוקפה החלטת מועצת הביטחון מ־19 באוקטובר שהורתה לצדדים להפסיק את האש. המבצע לא התנהל על פי התכנית. כישלון ההתקפה על עיראק אל-מנשיה חייב היערכות חדשה. אלון החליט בתמיכתו של רבין להסיט את המערכה ולכבוש את "משלטי הצומת" שבין מג'דל לפלוג'ה, על הדרך הראשית לנגב. הן מפקדי החטיבות והן ראש אג"ם יגאל ידין, שתמך בהתקפה נוספת על עיראק אל-מנשיה, התנגדו לשינוי זה. אך בסופו של דבר קיבל אלון את סמכות ההכרעה, ורבין ניסח פקודות מבצע מתאימות לשינוי זה ולשינויים נוספים שהתרחשו במהלך הלחימה (ראו א"צ, 83/68/21; 922/75/1132). בסופה של הלחימה נפרצה הדרך לנגב, הורחבה השליטה הישראלית באזור, כולל כיבוש העיר באר שבע, חלק מחיל המשלוח המצרי הושמד, הכוח המצרי שהיה פרוש לאורך רצועת החוף בין אישדוד לדרומה של יד מרדכי נותק מן הכוחות שברצועת עזה, וחטיבה מצרית שלמה נותרה נצורה בכיס פלוג'ה.

שיירת האספקה הראשונה לנגב לאחר הסרת הכיתור במבצע "יואב", 23 באוקטובר 1948

סודי ביותר

פקודת מבצע "יואב"

1. **ידיעות: אויב** – ראה נספח מודיעין רצוף, מס' 1.¹

- כוחותינו: רגלים:** חטיבה 5 – 5 גדודים
 חטיבה 11 – 2 גדודים
 חטיבה 12 – 2 גדודים ו-1 גדוד פשיטה
 מחוז השפלה – 3 גדודים מרחביים
 מחוז הנגב – 1 גדוד מרחבי
שריונים כבדים: חטיבה 8 – גדוד 81.
אווירייה: ראה תכנית אווירייה נספח מס' 2.
תותחים: 4 סוללות – 75 מילימטר
 4 סוללות – 65 מילימטר
 2-6 פאונד
 2-17 פאונד
 8 תותחים – 20 מילימטר.
מרגמות כבדות: לא ברור. תבוא הודעה נוספת.

2. **המגמה:** מיגור הכוח המצרי במרחב חזית ד.

3. **השיטה:** שלב ראשון

- חיסול כוחות האויב בגזרת עיראק סוידן-בית ג'וברין.
 1. ניתוק ופיצול כוחות האויב בגזרת מג'דל-אשדוד-פלוג'ה-בית ג'וברין על ידי:
 (א) ממזרח על ידי טריז בין עיראק מנשיה-בית ג'וברין.
 (ב) מדרום על ידי טריז בקרבת בית חנון.
 (ג) כיבוש משלט 113 ומשלט ההצטלבות.
 (ד) התבססות על הגבעות החולשות על כביש מג'דל-אשדוד מזרחית לחממה.
 (ה) כיבוש משלטי דרך בורמה המצרית (עיראק סוידן-עיראק מנשיה).
 (ו) חסימה באש בין קארטיה ומשלטי ברור חיל.
 2. כיבוש פלוג'ה ועיראק מנשיה יבוצע על ידי הכוחות המכתרים והמקיפים.
 3. פתיחת מעבר לנגב תעשה על ידי סעיף א פסקה 2.
 4. ערעור מערכת האספקה של האויב:
 (א) הפרעות שיטתיות במערכת מסילת הברזל, כבישים וריכוזי תחבורה בקטע עזה-אל-עריש.
 5. פגיעה בבסיס אוויריית האויב.
 6. הרעשות אוויריות על מרכזי האויב.
 שלב שני, כיבוש מג'דל (פרטים יבואו).
 שלב שלישי, כיבוש עזה (פרטים יבואו).

1. נספח זה והנספחים האחרים המוזכרים במסמך לא הודפסו כאן.

שעה של רגיעה בשדה הקרב בחוליקאת במהלך מבצע "יואב", 19 באוקטובר 1948 (צילם דוד אלדן)

חלוקת התפקידים:

מחוז השפלה:²

1. עליך לתפוס ולהחזיק בכוח כוחותיך המגויסים את המשלטים הבאים:
(א) קו יבנה-בית דראס.
(ב) משלטי ג'וליס, 59, 501, נגבה, משלטי איבריס, ג'אלדיה.
(ג) תל א-ספי-סומיל-זיתה.
2. תנקוט בשיטת הגנה אקטיווית בקו יבנה-בית דראס.
3. בקוים גת-גל און וסביבות נגבה תקבל הוראות על פעולותיך ממפקד חטיבה 5, הפועלת באזורך.
4. האחריות למרחב מחוז השפלה עוברת אליך.

מחוז הנגב:

1. עליך לתפוס בכוחותיך המגויסים; את המשלטים הבאים:
(א) המשלטים הצפון-מזרחיים - תל אחסי, תל קונטרה, תל מאחז, תל נג'אלה, תל מוליחה, משטרת שובל משלט משמר הנגב.
(ב) המשלטים הדרום-מזרחיים: סביבות ביר עסלוג'.
(ג) האחריות לכל מרחב הנגב.
(ד) בקו בארי-גבר עם תקבל הוראות על פעילותך ממפקד חטיבת פלמ"ח 11.
(ה) עליך להבטיח את שדות התעופה דורות רוחמה.
- הערה: חטיבת פלמ"ח 11 תתפוס את משלט סעד. חטיבת פלמ"ח 12 תתפוס את משלטי ברור חיל.

2. במהלך ההפוגה שוחררו החטיבות בצה"ל, פרט לחטיבת עצינוני, מאחריות לשטח מסוים, כדי לנייד אותן לפי צורכי הלחימה; ואילו באמצעות הכוחות המרחביים (ח"ם) הוקמו מחוזות, שטיפלו בהגנה הסטטית בכל האזורים.

חטיבה 5:

1. תתפוס ותתבסס בקטע עיראק מנשיה-בית ג'וברין במגמת חסימה וניתוק כביש בית ג'וברין-פלוג'ה על ידי כיבוש חרבת אראי ומשלטים סביבה. מיקוש וחסימת הכביש.
2. תתפוס ותתבסס במשלט 113 ומשלט ההצטלבות במגמת ניתוק עיראק סוידן-מג'דל.
3. תתפוס ותתבסס בגבעות השולטות על דרכי התחבורה מג'דל-אשדוד בקטע מזרחית לחממה במגמת ניתוק הערים הנ"ל.
4. עליך לתפוס ולהחזיק בקארטיה, חתה, ג'וסיר בעצמת גודד אחר.

חטיבת פלמ"ח - 11:

1. תתפוס ותתבסס במשלטים מתאימים בקרבת בית חנון במגמת ניתוק כביש ומסילת הברזל מג'דל-עזה.
2. עליך לתפוס באמצעות 60 הצרפתים³ שיצורפו אליך את משלט סעד.

חטיבת פלמ"ח - 12:

1. גדוד 9 (פשיטה) יתקוף את דרכי התחבורה וריכוזי תחבורה של האויב בקטע עזה-אל-עריש.
2. פגיעה במתקני אוויריית האויב.
3. גדוד 8 יתפוס את משלטי ברור חיל ויחזיק בהם.
4. גדוד 7 יצורף לחטיבה 8 וישמש כחיל רגלים הפועל בסיוע טנקים.

חטיבה 8 - בצירוף גדוד 7 (מחטיבת פלמ"ח 12):

1. כיבוש משלטי דרך בורמה המצרית.
2. הכנעת פלוג'ה ועיראק מנשיה.

תותחים:

חטיבה 5:

- 2-3 סוללות 75 מילימטר; 2 סוללות 65 מילימטר; 4 תותחים 20 מילימטר; מרגמות כבדות - לא ברור - פרטים יבואו; 2-6 פאונד; 2-17 פאונד.

חטיבת פלמ"ח - 11:

- 2 תותחים 20 מילימטר; 1 סוללה 75 מילימטר; 1 סוללה 65 מילימטר.

חטיבת פלמ"ח - 12:

- 1 תותח 20 מילימטר - למשלטים הצפוניים.
- 1 סוללה 65 מילימטר - למשלטים הצפוניים.

מחוז הנגב:

- 1 תותח 20 מילימטר למשלטים הצפון-מזרחיים.

חיל ההנדסה:

- פקודה מיוחדת על חלוקת יחידות השדה תוצא.

3. הכוונה ליחידת "הקומנדו הצרפתי", יחידת פשיטה מצומצמת שטדי איתן הקים במהלך ההפוגה השנייה ופיקד עליה. היחידה כללה מתנדבים ומגויסים דוברי צרפתית, רובם יוצאי צרפת, קנדה, בלגיה וארצות צפון אפריקה, ומיעוטם מארצות אחרות. היחידה סופחה בראשית אוקטובר לגדוד 9 של חטיבת הנגב. טדי איתן, הוא טדי דיופרה, היה צרפתי לא יהודי שהתגייס ל"הגנה" בצרפת במרס 1948, התאמן שם במחנה אימונים והגיע לישראל לאחר סיום האימונים.

מבצע "יואב", 15-22 באוקטובר 1948

משטרה צבאית:

1. איסוף השבויים מנקודת ריכוז יבוצע על ידי המשטרה הצבאית הנקודות תיקבענה בפקודה מיוחדת.
2. סימון הדרכים ייעשה לפי צבעים – פירוט בפקודה [מיוחדת].

לוח זמנים:

רצוף פה – כנספח מס' 3 – לוח זמנים של היחידות הפועלות עד יום 16.10.48 (שבת).
הוראות מפורטות נוספות לגבי המשך הפעולה תוצאנה על ידי מטה החזית בהתאם להתפתחות מהלך הקרבות בתחילתם.

מנהלה:

פקודת מנהלה מיוחדת תוצא לצורך ארגון מנהלתי של המבצע.

קשר:

קציני הקשר החטיבתיים יגישו צרכים בכתב לקצין הקשר החזיתי ביום ב' 11.10.48 עד שעה 10:00 למטה החזית.
ש[ירות] ר[פואי]:

כל הרופאים החטיבתיים יפנו תביעותיהם בקשר למבצע עד יום ב' 11.10.48 שעה 10:00 לרופא החזית במטה החזית.

מטות:

1. על כל חטיבה להודיע עד יום ג' 12.10.48 שעה 12:00 את מקום מטה ולהבטיח קשר אתה באמצעים שונים.
2. מטה החזית יישאר במקומו הקבוע ובסדרי הקשר הקבועים שלו.
3. לכשיציא מטה החזית מטה קרבי באזור מחוז השפלה יודיע על כך לכל החטיבות.
4. מטה החזית יקיים בסיס קרבי בנגב עם סידורי קשר.

הערות:

1. דו"ח המודיעין יגיע באיחור קל, יש להתבסס בידיעות על האויב במערך הכוחות מיום 6.10.48 ובידיעות שהובאו על ידי הדיווחים היומיים של חזית ד/מודיעין.
2. פירוטים נוספים של הפעולות השונות יעשו בעל-פה ויוצאו בכתב לאחר פגישת מפקדי החטיבות והמחוזות.

קצין המבצעים,

י. רבין

חיילי צה"ל ליד משטרת בית ג'וברין הכבושה, 9 בנובמבר 1948 (צילם בנו רוטנברג)

מטה חזית ד/מבצעים, 2 בנובמבר 1948

17 ◀ אל חטיבה 8 (שריון) ומחוז השפלה

משטרת בית ג'וברין נכבשה ב־27 באוקטובר 1948 מידי הלגיון הערבי, לאחר שהצבא המצרי פינה אותה יומיים קודם לכן. כיבוש המשטרה היה אחת הפעולות לייצוב קווי החזית והשלמת הכיבושים של צה"ל לאחר מבצע "יואב", והוא נועד בין היתר להדק את המצור על כיס פלוג'ה. תושבי הכפר בית ג'וברין החלו לנטוש את בתיהם ימים ספורים קודם לכן, בעקבות פשיטה לילית בכפרם וכיבוש כפרים אחרים בסביבה.

מיד

הנידון: עתיקות בית ג'וברין

מתברר כי בסביבות בית ג'וברין יש עתיקות חשובות מאוד ובמספר די רציני. ניתנת בזה הוראה כי יש לשמור שהעתיקות הנ"ל לא ייזוקו עקב פעולות צבאיות. נא לדאוג כי הוראות אלה יובאו לידיעת כל הגורמים הקשורים בדבר.

קצין המבצעים,

רבין

מטה חזית ד/מבצעים, 13 בנובמבר 1948

18 ◀ אל חטיבה 5 (גבעתי) ומחוז השפלה

הפקודה שלפנינו היא אחת מסדרת פקודות בחתימתו של רבין שהוצאו לאחר מבצע "יואב", תחילה לשם הידוק המצור על כיס פלוג'ה ואחר כך כדי לצמצמו ולחסלו (א"צ, 401/52/12). ב־9 בנובמבר 1948 הצליחו כוחות צה"ל לכבוש את משטרת עיראק סוידן ולצמצם את היקפו של הכיס, ויומיים אחר כך הסכים מפקד הכיס, קולונל אל־סייד טהא ביי, להיפגש עם מפקד חזית ד, יגאל אלון. בפגישה בקיבוץ גת ב־11 בנובמבר סירב המפקד המצרי להיכנע ולסגת חזרה למצרים, וכבר ביום המחרת הוצאה פקודה לצמצום שטח הכיס ולמניעת הסתננויות, ובעקבותיה הוצאה הפקודה המובאת כאן.

משטרת עיראק סוידן לאחר שנכבשה על ידי צה"ל, 30 בנובמבר 1948

הפעולה המתוכננת, שבה נמנעו מהסתערות ישירה, ופעולות נוספות בימים ובשבועות הבאים לא שינו את המצב בכיס פלוג'ה. כוחות צה"ל לא הצליחו לפרוץ אל הכיס ולכבוש אותו, וכוחות מצריים שהסתגנו ממנו לא הצליחו לנתק את המצור ולחבור אל כוחותיהם בדרום הר חברון. הכיס נשאר מכותר עד לפתיחת שיחות שביתת הנשק בינואר 1949.

סודי ביותר-מידי

פקודת מבצע

1. **ידיעות:** 1. שטח כיס פלוג'ה – ראה דר"ח מודיעין מיום 12.11.48.
2. המצב הפוליטי מאפשר פעילות רק בלילה כדי למנוע גילוי הדבר.¹
3. לרשותנו מספר מצומצם ביותר של לילות פעולה.
4. ידיעות נוספות השג בעצמך.
2. **המטרה:** חיסול כיס פלוג'ה.
3. **השיטה:** 1. ניתוק פלוג'ה מעיראק מנשיה.
2. הפצצות אוויריות על 2 האובייקטים.
3. הרעשה ארטילרית בכל הכלים ובכינון ישיר אליהם.
4. הטרדת האובייקטים על ידי פטרולים אלימים.
5. שימוש באמצעים שונים ותעמולה.

1. רבין מתייחס למצב המדיני שנוצר לאחר החלטת מועצת הביטחון מ'4 בנובמבר 1948, שקראה לצדדים לסגת לקווי החזית שלפני מבצע "יואב". ישראל הסיגה רק חלק קטן מן הכוחות והמשיכה בפעולות צבאיות באזור. בתזכיר מ'13 בנובמבר ניסה רלף בנין, המתווך בפועל מטעם האו"ם, ליישם את החלטת מועצת הביטחון. הוא שרטט קווי תיחום צבאיים, שחפפו בעיקרם את קווי הלחימה שלפני מבצע "יואב", ובין הקווים הללו קבע אזור מפורז. הוא אף ביקש להגביל את הניידות הצבאית של הכוחות הישראליים בנגב. ומלבד זאת דרש לפנות את באר שבע ולמנות בעיר מושל אזרחי מצרי. ישראל הסתייגה מעיקר הוראותיו של התזכיר.

לוח זמנים לפעילות:

ליל 13/14.11.48 החל מ־1400:01 ועד 1405:30.

1. הרעשה ארטילרית של פלוג'ה ועיראק מנשיה בכל התותחים. על פלוג'ה משעה 02:30–03:30 בפגזים שרפנליים.
2. הצבת תותחים לכינון ישיר לפעולה כנגד פלוג'ה ועיראק מנשיה.

פטרולים אלימים:

1. פלוג'ה
2. עיראק מנשיה

חלוקת התפקידים:

1. ההרעשות הארטילריות יוכנו על ידי מג"ד 2 שדה וינהלו על ידו.
2. פטרולים אלימים: חטיבה 5 תבצע פטרול אלים על פלוג'ה. גבולות פעולתו בקטע שבין ואדי מופראד ועד דרך פלוג'ה–עיראק מנשיה. מחוז השפלה יבצע את הפטרולים הבאים:
(א) פלוג'ה בקטע שבין קארטיה–פלוג'ה ועד קצהו המזרחי של שדה התעופה.
(ב) עיראק מנשיה מכיוון צפוני של כביש פלוג'ה–בית ג'וברין.

יום 14.11.48

1. צליפה במשך כל היום באש הנ[שק] הק[ל] על מטרות מתאימות.
2. השלמת הצבת התותחים לכינון ישיר.
3. טיווח בשעות הבוקר המוקדמות למשלטים בין פלוג'ה ועיראק מנשיה.
4. 16:30 (לערך) הפצצת פלוג'ה על ידי מפציצים כבדים.
5. בו בזמן הפעלת תותחינו כולם באש מהירה.

ליל 14/15.11.48

1. תפיסת משלט מול הגשר בין עיראק מנשיה לפלוג'ה וסילוק משלטי האויב על ידי חטיבה 5 בסיוע גדוד 2 שדה.
2. פרטים נוספים בפקודה מיוחדת.
מנהלה, קשר, ש[ירות] ר[פואי] – עצמאי.

י. רבין

ק' המבצעים

19 ◀ אל חטכ"ל/אג"ם (החטה הכללי/אגף מבצעים) מטה חזית ד/מבצעים, 2 בדצמבר 1948

בעקבות מבצע יואב נסוגו הכוחות המצריים מעמדותיהם לאורך ציר החוף החל מאישדוד ועד לחסימה שהטילה חטיבת יפתח בבית חנון. האוכלוסייה המקומית, שסבלה מהתקפות מן האוויר, מהרעשות מן הים ומהיעדר הגנה מן הצבא המצרי, ברחו במהלך המבצע לעזה וסביבותיה. כוחות גבעתי, שתפסו את השטח שפינה הצבא המצרי, מצאו בו תושבים מועטים, בעיקר זקנים, נשים וטף שלא יכלו לנוע בעקבות משפחותיהם. במסמך שלפנינו מדווח רבין על סיום הפינוי.

סודי-דחוף

הנידון: פינוי שפלת החוף

בהמשך למברקי אליכם בנידון מה־29 לחולף שנה זו. אני מביא לידיעתכם להלן דר"ח הפינוי. ביום 30.11.48 סרקו כוחותינו את המקומות הבאים: נייעליה, חרבת חזז [ח'צאץ], אל־ג'יה, אל־ברברה, אשדוד, חממה, בית ג'רג'יה וחרביה.

רוב האוכלוסייה שנמצאה במקומות הנ"ל הייתה מורכבת מזקנים, נשים וטף, ביניהם נמצאו כ־8 צעירים אשר נמסרו למודיעין לטיפול ואחרי כן נשלחו למחנה השבויים. האוכלוסייה הועברה לבית חנון, פרט למספר זקנים וזקנות עיוורים וכו' ומספר ילדים השייכים להם.

[.....]

הפעולה בוצעה בלי כל התנגדות האוכלוסייה.

י. רבין

ק' המבצעים

20 ◀ אל חטיבות 1, 3, 8, 10, 12 ומחוזות הנגב והשפלה מטה חזית ד, 16 בדצמבר 1948

תכנון מבצע "חורב", שנועד למגר את הצבא המצרי בארץ־ישראל ולגרש אותו אל מחוץ לגבולות הארץ, החל כבר בחודש נובמבר, והוא גובש במחצית הראשונה של דצמבר. שיקולים מדיניים וצבאיים במשולב השפיעו במידה רבה על תכנון המבצע ועל ביצועו. למשל בעקבות החלטת מועצת הביטחון מ־16 בנובמבר 1948, שקראה לצדדים לפתוח בשיחות על שביתת נשק, חתרה ישראל לשפר את עמדות המיקוח הצבאיות שלה לקראת השיחות, ומכאן גם נבע סירובה להיעתר לדרישת המצרים לפינוי כיס פלוג'ה לפני פתיחת המשא ומתן.

ראש אגף מבצעים במטכ"ל יגאל ידן (משמאל) בהתייעצות עם מפקד חזית הדרום יגאל אלון (במרכז) וקצין המבצעים שלה יצחק רבין, סתיו 1948 (צילום הנס פין)

במסמך שהוציא אג"ם בחתימת יגאל ידין ב־10 בדצמבר 1948 נקבעו למבצע שלושה יעדים, ועל שמם הוא נקרא בתחילה מבצע "ע" – עוג'ה, עזה וביר עסלוג'. המטכ"ל הטיל על מטה חזית ד את הפיקוד על המבצע ואת תכנון הפעילות המבצעית, והמטה התבקש לסיים את ההכנות עד ל־16 בחודש. רבין מילא תפקיד מרכזי בתכנון מבצע "חורב" ובמהלכים הצבאיים שהתפתחו בימי הלחימה. ב־15 בדצמבר הוציא את פקודת ההתראה, וב־20 בחודש את פקודת המבצע. התעודה המובאת כאן, שעניינה הוראות לשמירה קפדנית על סודיות, צורפה ככל הנראה לפקודת ההתראה למבצע.

מבצע "חורב" החל בליל 22–23 בדצמבר, והסתיים ב־7 בינואר. השתתפו בו חטיבות גולני, הראל, הנגב, אלכסנדרוני והחטיבה המשורינית (חטיבה 8), ושולבו בו כוחות אוויר וים. הצלחת הלחימה בחלק מן החזיתות, כיבוש עסלוג' ועוג'ה וניצול ההצלחה לכניסת צה"ל ב־29 בדצמבר למרחבי סיני – מאבו עגילה ועד למבואות אל־עריש – הביאו להתערבות בין־לאומית נמרצת.

ב־29 בדצמבר קראה מועצת הביטחון לצדדים לסגת, ועל ישראל הופעל לחץ אמריקני־בריטי לצאת מסיני. יגאל אלון, מפקד חזית הדרום, ניסה לשכנע את בן־גוריון שלא לסגת, אך שר הביטחון לא השתכנע מנימוקיו והורה על נסיגה מסיני. אלון, שראה בהחלטה משגה חמור, טס במיוחד לפגישה עמו, אולם לא הצליח לבטל את ההחלטה. כעבור ימים אחדים, ב־7 בינואר, הסכימו ישראל ומצרים על הפסקת אש ועל פתיחת שיחות על שביית נשק. אלא שבאותו יום ממש הופלו בידי צה"ל בשמי סיני חמישה מטוסי סיור בריטיים; מטוסים אלה גילו כי לא כל כוחות צה"ל יצאו מסיני, ושמקצתם חסמו את כביש רפיח–אל־עריש. ישראל נדרשה להסיג את כל כוחותיה ולשוב אל הגבול הבין־לאומי כתנאי לפתיחת השיחות. אלון שוב ניסה לשכנע את בן־גוריון לדחות את התביעה והצביע על היתרון הטקטי שבהחזקת כוחות שניתקו בפועל את הכוחות המצריים שנותרו ברפיח וברצועת עזה, אך גם הפעם לא הצליח ונאלץ לפנות את כוחותיו.

הנידון: נספח לפקודות המבצע "חורב" (ביטחון שדה)

כללי: לפי הממדים עלול מבצע "חורב" להיות גדול. הצלחת מבצע זה תלויה במידה רבה בהפתעה שבו. יש לעשות כל מאמץ למניעת נזילת ידיעות והסתרת הכנותינו. על ש[ירות] מ[ודיעין] 3 [ביטחון שדה] הוטל על ידי מטה החזית התפקיד להוציא הוראות מתאימות בענייני ביטחון שדה ולפקח על צורת ביצועם.

בכל העניינים הנוגעים להג"ל יפנו החטיבות לק[צין] ש[ירות] מ[ודיעין] 3 במטה החזית.

1. כיסוי לפעולת "חורב": הקמת 14 יישובים בסביבות באר שבע. המפעל יבוצע בעזרת הצבא ובהדרכתו.

2. הכנות

(א) צמצום מקסימלי של מספר המשתתפים בתכנון ובהכנות.

(ב) שימוש ברצים במידת האפשר ומניעת משא ומתן טלפוני ואלחוטי בענייני מבצע "חורב".

(ג) הסגר חמור על הבסיסים והמטות – הפסקה מוחלטת של יציאה לחופש או בעניינים הסובלים דיחוי.

טיפול בפצועים מגדוד 8 של חטיבה 12 במהלך מבצע "חורב"

3. תנועה והעלמה
- (א) כל הנהגים יקבלו הוראות חמורות לא להיעצר שלא לצורך במקומות יישוב ולא להפיץ ידיעות.
- (ב) במידת האפשר אין להסיע שיירות עם אספקה או חיילים בדרך ראשון לציון ורחובות ויש להשתמש בדרך רמלה-בילו.
- (ג) יש להישמר ככל האפשר מתצפית אווירית בבסיסי היציאה ולצורך זה למנוע ריכוזי מכוניות גדולים בשטח מצומצם.
4. קציני ביטחון
- יש להודיע למטה החזית לא יאוחר מ-19.12.48 שעה 00:21, את שמות קציני הביטחון בחטיבות ובגדודים.
- אותן החטיבות שאין להם עדיין קציני ביטחון ימנו אותם למשך מבצע "חורב". מתפקידם יהיה לדאוג לסידורי הביטחון ביחידות.
5. סימני היכר הקודים
- (א) ססמת הפעולה תקבע כל חטיבה לעצמה. במקרה של צורך בתיאום – תיקבע הססמה על ידי מטה החזית.
- (ב) יש להשתמש לשיחות טלפוניות ושיחות אלחוטיות בשפה גלויה בקוד הפעולה שהוציא ש"מ 3 לחזית ד. יחידות החסרות קוד זה תודענה מיד למטה החזית.
6. קשר
- אין לקבוע דממה אלחוטית. יש להמשיך בפעילות אלחוטית רגילה עד הפעולה עצמה.
7. חשודים
- במקרה של חשודים – יש לעצורם ולהודיע מיד לקצין הביטחון.
8. מסמכים
- במקרה של איבוד מסמכים או מציאת מסמכים – יש להודיע מיד לקצין ש"מ 3.
9. ש"מ 3
- אנשי ש"מ 3 יצורפו לחטיבות ומתפקידה יהיה לפקח על ביצוע הוראות הביטחון.
- החטיבות והגדודים יגישו לאנשים אלה את מלוא עזרתם ויאפשרו להם תנועה חופשית בשטחיהם.

רבין י.

קצין המבצעים

מבצע "חורב", 23 בדצמבר 1948–7 בינואר 1949

כמה מחברי משלחת ישראל לשיחות שביתת הנשק עם מצרים ברודוס, 12 בינואר 1949. שני משמאל יגאל ידן, מימינו אליהו ששון, שני מימין ראובן שילוח (צילם הוגו מנדלסון)

21 ◀ אל יגאל אלון

רודוס, 10 בפברואר 1949

שיחות שביתת הנשק עם מצרים החלו ברודוס ב־13 בינואר 1949 והסתיימו ב־24 בפברואר. בצוות המדיני של המשלחת הישראלית לשיחות השתתפו מנהל משרד החוץ, ולטר איתן, המומחים לענייני ערבים אליהו ששון וראובן שילוח והיועץ המשפטי שבתאי רוזן. בצוות הצבאי השתתפו האלוף יגאל ידן, רב סרן אריה סימון ורב סרן הושפט הרכבי, ובחלק מהשיחות גם דוד שאלתיאל ויצחק רבין. רבין צורף למשלחת זמן קצר לאחר פתיחתן. הוא נבחר לשיחות בזכות בקיאותו בשטח הלחימה בחזית הדרום, וייצג את יגאל אלון, שהעדיף שלא להשתתף בשיחות מפני סכר כי אין לנהל משא ומתן עם המצרים לפני שיפנו את כל כוחותיהם מרצועת עזה.

המכתב המובא כאן נשלח בשלב מכריע של השיחות, לאחר שהממשלה החליטה ב־9 בפברואר לקבל בהסתייגויות מסוימות את הצעת הפשרה של המתווך רלף בנץ, הנזכרת בסעיף 1 במכתב. הצוות הצבאי בראשותו של ידן התנגד להצעה. ידן יצא לתל אביב כדי לשכנע את "שלושת הגדולים" (דורי, בן־גוריון ושרת) לדחות את הצעתו של בנץ ולהמשיך במשא ומתן עד שהמצרים יסכימו לקבוע את הכפר עוג'ה כמקום מושבה של ועדת שביתת הנשק, בתנאי שכוחות ישראליים ימשיכו להחזיק בעמדות צבאיות מסביב לכפר גם בצד המערבי של הגבול הביין־לאומי. שלושת הגדולים לא קיבלו את עמדתו של ידן. יומיים לאחר המכתב שלפנינו הבריק ידן לרודוס והודיע למשלחת על הוויתורים והדרישות הסופיות של ישראל, ואלה אפשרו את החתימה על ההסכם. הוא הודיע גם שרבין שביקש לשוב ארצה, כפי שעולה מן המכתב, חייב להישאר ברודוס, וכי "יגאל אלון מסכים גם הוא שהרע במיעוטו הוא הרחקת האר"ם מעוג'ה".

אלון נפגש עם ידן ושילוח והשיב לרבין ב־15 בפברואר. הוא כתב לו כי חבריו בארץ שרויים במצב רוח "לא מרומם", וכי יש לו הרגשה "שהמכה אשר הכינו את המצרים איננה מנוצלת די צורכה במשא מתן". הוא הביע חרדה לגורלה של גזרת עוג'ה וחשש ששלטון אר"ם במקום עלול להגיע "ברבות הימים לשלטון אנגלי או מצרי", ושהדבר ייתן למצרים אפשרויות תמרון בשני אגפים במקרה שתפרוץ שוב מלחמה. הוא הוסיף שוויתור על עוג'ה יפגע פגיעה קשה ביוקרה הישראלית, יעודד את המצרים, ויעמיד בסכנה חמורה את סיכויי ישראל להגיע למפרץ אילת. אלון

הביע דאגה לביטחונה של ישראל בגלל השליטה המצרית ברצועת עזה מול השליטה הירדנית בהר חברון "למקרה שכוחות האויב... יתאחדו למכה רבתי בתנועת מלקחיים גדולה משני הבסיסים" הללו. בסוף מכתבו הוסיף אלון ש"לעתים אני נתפס למחשבה שמא אכתוב על כך לבן-גוריון או למשה שרת אולם מיד אני נרתע, הן בוודאי דברים אלה ידועים להם יפה, האווירה מורעלת ואינם סובלים עצות המנוגדות לדעותיהם המושפעות בוודאי מקשרים מדיניים ולחץ חיצוני לא מעט... מבין אני לחששותיך שבסופו של עניין יוטל עליך לחתום על תעודת ויתור אולם ידין הבטיח לי שלא יעשה כדבר. אם בכל זאת תעמוד בפני כן... תפעל כמובן לפי מצפונך" (א"צ, 922/75/1249).
ידין עמד בהבטחתו לאלון ושחרר את רבין משיחות רודוס, אך רק ב־20 בפברואר, ימים ספורים לפני חתימת הסכם שביתת הנשק, כשבידו תכנית צבאית לביצוע מבצע "עובדה" (ראו הערת הפתיחה לתעודה 22).

ליגאל שלום,

בעצם מזמן רציתי לכתוב אליך אולם מאחר שהעניינים כאן לא הגיעו לידי ליבון וגיבוש, ועמדת המשלחת הייתה עד כה בהתאם לקווים העקרוניים שסיכמנו לפני יציאתי, ומאחר שלא היה ברור לי דרך גלגולו של מכתבי אליך נמנעתי ככל האפשר לכתוב. אולם עתה הגענו לידי משבר בשיחותינו עם המצרים, משבר שנקודות המחלוקת ברורות היטב וכמו כן דרך גישתם ומחשבתם על הבעיה. עוצה לי עצתך.

אין באפשרותי להעלות עתה בכתב את כל הבעיה כי תיאור הסיכום הנוכחי בלבד לא יעמידך על מהלך העניינים ודרכי הפתרון. אולם אנו למדנו כאן את העניין ב־15 שעות של שיחות צבאיות ישירות עם המשלחת המצרית (אמנם בנוכחות ריילי¹), ובהן דובר בגלוי על גורמים שונים, כמו מצבם הצבאי, הבעיה האנגלית והבעיה הירדנית, הפתרון הפוליטי המוצע על ידם לגזרת החוף הנתונה עתה בידיהם וכו' וכו'. כמו כן קיימנו 2–3 פגישות בלתי רשמיות וסודיות מבלי נוכחות או"ם עם האנשים הפוליטיים. בשתיים לא השתתפתי, והשתתף בהן א' ששון בלבד. בשלישית המסכמת השתתפתי עם ידין ומצדד הופיע גם קולונל שרין שהוא האיש בעל "הסמכות" שבין המשלחת המצרית.

המצב עתה הוא שהמשא ומתן נפסק במחלוקת על הבעיות הבאות:

1. הייתי מגדירה כעיקרית, בעיית עוג'ה. המתווך הציע והמצרים תומכים בהצעתו שעוג'ה וסביבתה, שטח רציני ביותר הכולל את אזור ואדי אביאד, ועד 3–2 ק"מ מהמשרפה ועד 4 ק"מ דרומה לברין ועד הגבול הארץ-ישראלי-מצרי, יוגדר כאזור בין-לאומי שהאו"ם יהיה אחראי לו, במקום תשב ועדת שביתת הנשק שתפקח על קיום שביתת הנשק. כל מעבר של יחידה צבאית באזור זה יוכר כהפרה חמורה ביותר של שביתת הנשק.

חיילי צה"ל ליד עוג'ה אל-חפיר לאחר כיבושה במבצע "חורב", דצמבר 1948

1. ויליאם ריילי, גנרל אמריקני, ראש משקיפי האו"ם בארץ-ישראל ויושב ראש ועדות שביתת הנשק המעורבות, 1949–1953. אחר כך במנהל סיוע החוץ של ארצות-הברית.

2. משלט בית הקברות [ליד רפיח]. שהמצרים תובעים את עזיבתו מאחר שטענתם שאין מטרתו הגנה, אלא איום על דרך האספקה היחידה שיש לאזור החוף הנתון לרשותם.
3. פינוי המשלט על כביש ניר עם-עזה (משלט בנקודת גובה 79) הנמצא לפי טענתם בקו ה-13 בנובמבר.²
4. פינוי בית חנון ועד דיר סניד (שידין הסכים לו בישיבה משותפת אתם מבלי התייעצות מוקדמת עם כל המשלחת בטענה שעל כך יש התחייבות בכתב של הממשלה).
5. אי שימושה של באר שבע כבסיס לשיכון יחידות צבא.
6. חיוב צבא ישראל להשתמש בבסיסים לכוחות הצבא שיושאו באזור המותר רק לכוחות הגנתיים רק בנקודות היישוביות הקיימות, זאת אומרת שלמעשה הם מתנגדים לזכותנו לתפוס משלטים בכל מקום שנחפץ.

כדי להסביר לך בעיות אלה אצטרך לתאר לפניך למה הסכימו המצרים.

מטרת שביתת הנשק היא מלבד ההתחייבות של אי פעילות צבאית גם אישור הדבר על ידי הפחתת כוחות. לפיכך נקבע שהמצרים לא יורשו להתקדם מקו ה-13 בנובמבר (המשתרע מאזור בית חנון מקביל לכביש עזה-רפיח 3 ק"מ מזרחה), לא על ידי כוחות סדירים ולא על ידי כוחות בלתי סדירים, בכל הקטע שבין קו ה-13 בנובמבר ואל-עריש יחזיקו כוחות הגנתיים בלבד שיכללו 2-3 גדודי רגלים במספר שווה לכוחות שנחזיקו אנו באזור שבין קו חזית שטרם נקבע, כפי שראיתי מהנקודות השנויות במחלוקת, ועד כביש פלוג'ה-משמר הנגב-באר שבע-ביר עסלוג' - עקבה (אגב על ידי כך הכירו בזכותנו לרדת עד עקבה, כמו כן התחייבו לכבד את הגבול הארץ-ישראלי-מצרי בגזרה זו [עד] הגיעו לים סוף).

נקודת המוצא של המצרים היא הסכמת הממשלה שלנו להגיע לשיחות על שביתת נשק על בסיס החלטות מועצת הביטחון מ-4, 13 ו-16 בנובמבר 1948,³ אשר למעשה היו לפני מבצע "חורב" ואשר תובעות את הפיכת הנגב לאזור ניטרלי האסור בתנועה פרט לדרכים בין הנקודות היישוביות הקיימות, המעמיד את באר שבע תחת אדמיניסטרציה אזרחית מצרית וכו'. כך שכל אשר הוסכם על ידם פרט לנקודות שצינתי הם רואים כויתור גדול.

ובכן מה הבעיה? המשא ומתן עתה נפסק מאחר שההוראות למשלחת עד היום, היו שאין להסכים לוותר על אף אחת מהנקודות שצינתי פרט לבית חנון. ידין יוצא מחר [לתל אביב] והוא טוען שייתכן ולא יחזור. הוא יכריח את הממשלה להגיע לידי הבהרה והכרעה אם לוותר בנקודות האלה או שלא לוותר, וכנראה לסכן ביותר כתוצאה מכך את המשך השיחות. הוא לעת עתה בסדר, זאת אומרת, אינו מוכן לוותר על הסוברניות שלנו על השטחים שכבשנו, בעיקר על עניין עוג'ה. פרט לשנינו כל שאר אנשי המשלחת מוכנים לגלות ויתורים נוספים ואפילו מספר ויתורים כמו עוג'ה, משלט רפיח ומשלט 79, רק על מנת להשיג את ההסכם עם המצרים.

אני חפצתי גם כן לצאת אתו על מנת לשוחח ביתר הרחבה על הבעיה, אולם הוא סירב בכל תוקף, למרות שיש להניח [ש-2-3] ימים תהיה הפוגה קלה בשיחות. לפיכך נוצרו כמה בעיות: (1) אני הסברתי לו בכוונתי לצאת אתו על מנת לשוחח אתך, על כך השיב שהוא יעשה זאת, אבקשך לדאוג לכך שלא ישכח במתכוון או שלא במתכוון לעשות זאת. שנית עלול להיווצר מצב שהממשלה תחליט על ויתור, ומאחר שאני הושארתי כאן כסניור [בכיר] של המשלחת הצבאית יוטל עלי לסיים פרשה זו בצורה שאינה לפי דעתי.

וכאן הייתי רוצה לסכם את הערכתי. אני משוכנע מתוך כל מה שראיתי ושמעתי כאן שהמצרים נזקקים ביותר להסכם שביתת הנשק שיוציא את הבריגדה מהכיס ויפחית את הכוחות בגזרת החוף. לדעתי כל ויתור עתה הוא מוקדם ואינו הכרחי. לדעתי יש לנו נשימה ארוכה בעניינים הממשיים מאשר למצרים ויכולים אנו

2. רבין מתכוון לקו שנקבע בתזכירו של רלף בניג' מ-13 בנובמבר (ראו תעודה 18, הערה 1).
3. 4 בנובמבר וב-16 בו פקד האו"ם על נסיגת כוחות צה"ל לקווים שהחזיק בהם לפני מבצע "יואב". על ה-13 בנובמבר ראו בהערה הקודמת.

להתמיד יותר מהם במלחמת עצבים. אני כמעט בטוח שנצליח בכך, ואם לא, לוותר תמיד נספיק. התרשמתי כאן שגם מצבנו הפוליטי בכל המוסדות הבין-לאומיים השונים אינו כל כך קשה שחייבים אנו להסכים לכל הסכם עם המצרים עתה.

הייתי רוצה שתעשה הכול כדי להיפגש עם ידן ולשמוע ממנו את פרטי העניינים וחוות דעתו. במרבית הנקודות אני מסכים אתו, לדעתי חשוב להסביר שוויתור על עוג'ה הוא סכנה חמורה מבחינה הגנתית ואינו מאפשר ירידה דרומה, ושוויתור על עוג'ה פירושו ויתור למפרע על עקבה או אפילו מחצית המרחק לעקבה. במקרה שתראה שהעניינים יוכרעו כך שיתנו לעניינים להיסחב השתדל להחליפני בעמוס [חורב] או זרובבל [ארבל],⁴ אני שבעתי את הדיפלומטיה והפוליטיקה עד למעל ראשי.

מסור שלום לכל החברים והעבירו אלי את דו"חי המודיעין של צ'יפף [זרובבל ארבל].

יצחק ר.

דיונים בין קצינים ישראלים לקצינים מצרים על פינוי הכוחות המצריים מכיס פלוג'ה, 27 בפברואר 1949. יושב שלישי מימין סגן אלוף יצחק רבין; משמאלו הקולונל המצרי מוחמד אל-סייד טהא ביי

22 ◀ אל חטיבות 1 (גולני), 3 (אלכסנדרוני)

מטה חזית ד/מבצעים, 1 במרס 1949

12' (הנגב)

תכנון מבצע "עובדה" לכיבוש דרום הנגב העסיק את מפקדת חזית הדרום ואת מפקדה יגאל אלון מאז הנסיגה מסיני בתום מבצע "חורב". ידן ורבין דנו בתכניות למבצע בזמן שהותם ברודוס, כשהלך והתברר שהמצרים יוותרו על תביעותיהם למרחב דרום הנגב. התכנון קיבל תאוצה לאחר שובו של ידן מביקור בארץ (ראו הערת הפתיחה לתעודה 21), כשהוסכם עם המצרים שהסכם שביתת הנשק לא יחול על הגזרה המזרחית של אזור דרום הנגב.

4. זרובבל ארבל (צ'יפף) שירתת כקצין המודיעין של מטה הפלמ"ח (1947), במבצע "נחשון", בגדוד החמישי של הפלמ"ח (אפריל-יוני 1948) ובמטה חזית הדרום.

עיתוי המבצע נקבע בין חתימת ההסכם עם מצרים לבין פתיחת השיחות עם ירדן, והרמטכ"ל הטיל על אלון ועל רבין את האחריות האישית לביצועו. המבצע תוכנן במגבלות מדיניות וצבאיות חמורות – מצד אחד הסכם שביתת הנשק עם מצרים, שנחתם ב־24 בפברואר 1949, אסר על ישראל להחזיק כוחות צבא גדולים ממערב לקו שחצה את הנגב בין אילת לבאר שבע, ומצד אחר היה חשש מפני עימות עם הצבא הירדני או עם הכוחות הבריטיים שחנו בעקבה מאז ראשית השנה בעקבות המתיחות שהשתררה סביב חדירת צה"ל לסיני. מגבלות אלה מנוסחות בבהירות בתעודה שלפנינו, והן מסבירות את שיטת הפעולה הצבאית הבלתי שגרתית של המבצע. שתי זרועות פעלו במבצע, האחת, של חטיבת גולני, נעה דרומה דרך נחל הערבה לאורך גבול ירדן, והאחרת, של חטיבת הנגב, חצתה את הר הנגב לעבר מפרץ אילת. המבצע נערך בימים 5–10 במרס והושלם בהצלחה עם כיבוש אום רשרש, היא אילת.

סודי ביותר-מידי

פקודת מבצע "עובדה"

ידיעות

האויב

1. ראה נספח מודיעין מערך כוחות האויב.
2. נספחי לימוד על השטח (דרכים, מקורות מים, שדות תעופה), יישלחו בנפרד.
3. דו"חי מודיעין שוטפים – חזית ד.

כוחותינו – כל הכוחות הכלולים במסגרת חזית ד.

המטרה

1. השתלטות על מרחב הנגב הדרומי עד מפרץ עקבה.
2. הרחבת שליטתנו בחלק הצפוני-מזרחי של הנגב וייצוב הקו עין גדי-ראס זוירה-משלט 432-אום אל-בורג.

השיטה

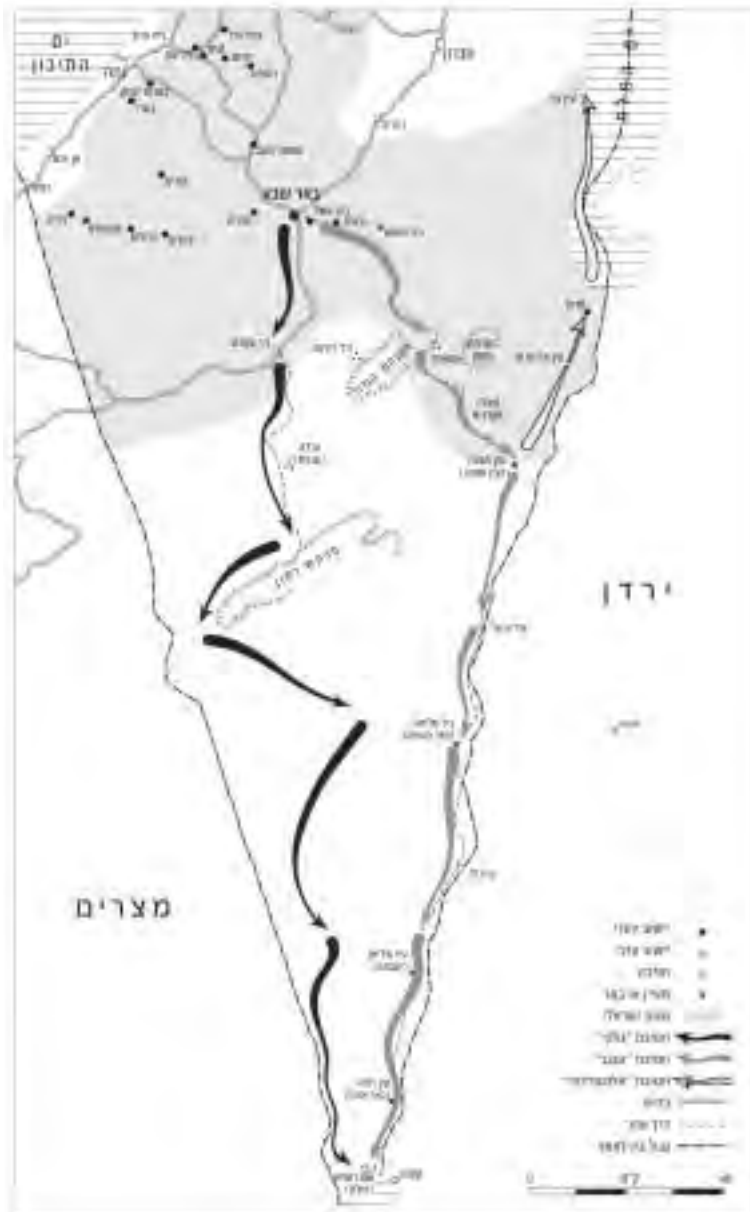
1. שיטת תכנון וביצוע הפעולה תוגבל על ידי ההנחות הבאות:
 - (א) אין להיכנס בקרב עם מוצבי אויב על מנת להתקדם או לתפוס עמדות מפתח לשליטה בשטח.
 - (ב) אין לעבור בכל מקרה את הגבולות המדיניים: ארץ-ישראל-מצרים, ארץ-ישראל-עבר הירדן.
 - (ג) אין לעבור בכוחות גדולים או להקים בסיסים, שדות תעופה וכו' מזרחה [מערבה] לקו המחלק לחצי את הנגב הדרומי הארץ-ישראלי.
 - (ד) כל מעבר של כוחותינו בשטח הנ"ל שיהיה הכרחי מבחינה אופרטיבית יבוצע במלוא הזהירות בלילה ובאישור מיוחד של מטה החזית.
2. לפיכך באופן כללי תהיה שיטת הפעולה:

תפיסת מספר מינימלי של נקודות מפתח בעלות יכולת עמידה עצמאית השולטות על המרחב כולו. פטרול ורזרווה על ידי כוחות ניידים ומשוריינים.

(א) מרחב הנגב הדרומי-מזרחי:

הפעולה תחולק ל-2 חלקים שיופעלו במתואם.

 1. החלק המערבי
 - (א) תפיסת והכשרת שדה תעופה באיגפי.
 - (ב) חסימת המעבר מכיוון גרנדל כלפי שדה התעופה.
 - (ג) תפיסת הצוקים שליד צומת הדרכים ראס אל-נקב-אום אירשרש-טאבה בעצמה של

מבצע "עובדה", 6-10 במרס 1949

- פלוגה מיוחדת.
 (ד) שתי מחלקות ג'יפים באזור האיגפי.
 2. החלק המזרחי
 (א) תפיסת 4 עמדות מפתח השולטות על הגישה מעבר הירדן והתבססות בהן, בקטע עין ויבה-רדיאן.
 (ב) פטרול לאורך דרך הערבה על 20 ק"מ צפונית למפרץ עקבה.
 (ג) שמירת גדוד ממונע קטן ברזרווה לצורכי פטרול ומכות נגדיות.
 (ב) המרחב הצפוני-מזרחי של הנגב
 1. שליטה על הנקודות הבאות על ידי מוצבי קבע:

- (א) אום אל־בורג.
- (ב) חרבת סיקה.
- (ג) קריית ספר (תל מרסים).
- (ד) המוצב בדרך דהריה-באר שבע נ[קודת] גובה 432.
- (ה) תל סואה.
- (ו) תל ערד.
- (ז) עין גדי.

2. פטרול וגירוש כל הבדואים שלא קיבלו חסות ישראלית (פרטים על כך יימסרו על ידי המושל הצבאי של באר שבע).

חלוקת התפקידים

1. חטיבה 12 תהיה אחראית לביצוע החלק המערבי של ההשתלטות על הנגב הדרומי־מערבי (קטע איגפי-צומת אום א־רשרש).
2. חטיבה 1 תהיה אחראית לביצוע החלק המזרחי של ההשתלטות על הנגב הדרומי־מזרחי.
3. חטיבה 3 תהיה אחראית לביצוע ייצוב הקו הצפוני־מזרחי של הנגב.

חלוקת הכוחות

מאחר שהפעולה הנה בעיה מנהלתית מורכבת שלפתרונה תופעל גם תחבורה אווירית בקנה מידה נרחב, פירוט הכוחות יהיה כדלקמן:

1. הכוח הפועל בגזרת איגפי-אום א־רשרש יכלול:
 - 1 פלוגה מיוחדת שתצויד ותורכב באופן מיוחד למלא את התפקיד של תפיסת הצוק שמעל אום א־רשרש.
 - 1 פלוגה רגלית הכוללת אלמנטי נשק מסייע.
 - 2 מחלקות ג'פים.
 - יחידת תובלה של קומנד־קארים.
 - יחידת ח[יל] א[וויר] להפעלת שדה התעופה.
 - סדנה ניידת קטנה.
 - מטה מצומצם.
 - שירות רפואי, חוליית הנדסה.
 - 1 פלוגה רזרווית בבסיס העורפי.
2. הכוח הפועל לאורך דרך הערבה יחולק כדלקמן:
 - (א) 4 יחידות מתבססות כל אחת בעצמה של מחלקת רגלים עם נשק מסייע, תותחים נ[גד] ט[נקים]
 - ושירותים מוקטנים בפקוד מטה גדוד.
 - (ב) גדוד ממונע מורכב מפלוגת ג'פים.
 - פלוגה משורינת.
 - פלוגת זחלים.
 - מטה גדוד.
 - (ג) מטה החטיבה ושירותיה.
 - (ד) על עצמת הכוח שיפעל לייצוב הקו הצפוני־מזרחי יחליט מפקד חטיבה 3. הכוח לא יעלה על 4 פלוגות רובאיות.

חלוקת תותחים

1. תותחי שדה
 - (א) לרשות חטיבה 3 תועמד סוללה 75 מילימטר קרופ.
 - (ב) לרשות חטיבה 1 תועמדנה: 1 סוללה 65 מילימטר נידת; 1 סוללה 75 מילימטר קרופ (כרזווה בבסיס עורפי)
 - (ג) לרשות חטיבה 12 תוכן סוללה 120 מילימטר מוכנה להטסה לשדה התעופה באיגפי.
2. תותחים נ"ט:
 - (א) לרשות חטיבה 3 – 1 פלוגה.
 - (ב) לרשות חטיבה 1 – 1 סוללה.
 - (ג) לרשות חטיבה 12 – פלוגה אחת.
3. תותחים א[וויר] א[וויר]
 - (א) הבטחת שדה התעופה באיגפי – סוללה אחת שתוטס למקום.
 - (ב) לרשות חטיבה 12 – סוללה אחת (רזרווית בבסיס עורפי).

חיל ההנדסה

1. לתפקידי חטיבה 12 – בעיית המים וסיור למציאת דרך מאיגפי לצוקי אום א־רשרש.
2. לתפקידי חטיבה 3 – ביצורי המוצבים – שיפורי דרכים.
3. לתפקידי חטיבה 1 – ביצורי המוצבים – שיפורי דרכים.

חיל האוויר

1. תפקיד חיל האוויר בשטח העברת האספקה והיחידות לבסיס האיגפי – יפורט בנספח המנהלה.
2. תפקידי טייסת הסיור יפורסמו בפקודה נוספת.
3. טייסת מטוסי הקרב תעמוד במצב הכן החל מתחילת תנועת היחידות ותופעל על ידי ק[צין] הקישור של חיל האוויר ליד מטה חזית ד.

לוח זמנים

1. קבלת המכוניות לפעולה יום ה־3.3.49 שעה 13:00.
2. יציאת הכוח המכשיר את שדה התעופה – יום שבת 5.3.49, שעה 05:00.
3. ירידת הכוח המוטס והאספקה – ליל 7/8.3.49.
4. המוצבים בקו הצפוני־מזרחי של הנגב – ליל 7/8.3.49.
5. תפיסת הצוק שמעל אום א־רשרש – ליל 8/9.3.49.
6. תפיסת עין ויבה והתחלת התנועה לאורך דרך הערבה – ליל 8/9.3.49.
7. השלמת תפיסת הדרך עד מול הגרנדל – ליל 9/10.3.49.
- מנהלה, קשר, ש[ירות] ר[פואי], ביטחון – בנספח מיוחד.

יצחק רבין – סגן אלוף
קצין המבצעים